

FIZIKER RÓBERT

Kreisky 100.

Őfelsége I. Bruno, Mallorca császára¹

„Nem tartom fontosnak a koszorúkat, amelyekkel az utókor övez engem, nem érdekelnek az emlékművek... Amire azonban súlyt helyeznék, vagy szívesen venném, ha majd egyszer azt a korszakot, amelyben az ausztriai politikai viszonyokat befolyásolhattam – hiszen ennél többet nem is tehet ember –, azon nagy reformok bevezetésének időszakaként értékelnék, amelyek nyomot hagytak a társadalomban és a társadalmi viszonyok javulását eredményezték.... Nincs annál szörnyűbb gondolat, hogy az ember csak ügyintéző volt.”²

A rövid huszadik század (1918–1989) Ausztriája a trianoninál szám-szerűleg és pszichológiailag is jelentősebb népesség- és területvesztéssel kezdte meg, illetve folytatta – a német egységből történő kiszorulásra válaszul – „lagymatag, meggyőződés nélküli, egyik napról a másikra élő politikai gyakorlatát”.³ Bár az Anschluss, a *Big Brother*hez történő csatlakozás kérdése folyamatosan napirenden volt, és a két világháború között – változó intenzitással, de – végig meghatározta az osztrák politika történetét, a köztársaságiak nélküli köztársaság fokozatosan eljutott az önálló állam elfogadásáig és igényléséig, továbbá a (Közép-)Európát

¹ A Bad Ischlben található Café Zaunerben Kreisky így írta alá a bejegyzését 1983-ban – közvetlenül az után a parlamenti választás után, melynek során elvesztette abszolút parlamenti többségét, és végül visszalépett. (Robert MENASSE: *Ez volt Ausztria. Összegyűjtött esszék a tulajdonságok nélküli országról*. Kalligram, Pozsony, 2008. 235.)

² Bruno Kreisky. *Seine Zeit und mehr*. Wissenschaftliche Begleitpublikationen zur 240. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien 18. September bis 15. November 1998. Hg. von der Stiftung Bruno Kreisky Archiv und dem Historischen Museum der Stadt Wien. Museen der Stadt, Wien, 1998. (Az idézet a könyv hátsó borítóján található.)

³ Bibó István Az európai egyensúlyról és békéről című tanulmányának *Az osztrák köztársaság zsákutcája* című alfejezete. Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. 1. k., 1935–1944. Magvető Kiadó, Budapest, 1986. 456.

egyesítő, régi-új osztrák misszió távlati felvállalásáig is. Az alapjában sötét korszakként interpretált első (1918–1933/34), és a szerencsés csillogzat alatt született második köztársaság (1945-től napjainkig) az eltérő keretfeltételek dacára is produkált hasonló vonásokat.

Mindkét időszak kegyes féligazságon, „élethazugságon” (*Lebenslüge*) alapult: a Nyugat zsarolására is alkalmas életképtelenség mítoszát a második világháború végén a nagyhatalmak által tálcán felkínált áldozatstátusz követte. Máig – igaz, egyre erőtlenebb – tabuként kezelik a hivatásrendifélfasiszta állam problematikáját és megteremtőjének, a „munkásgyilkos” Engelbert Dollfuss kancellárnak a mártíromságát. Szintén nem kelőképpen kibeszélt és még kevésbé megoldott az 1945 után is virulens antiszemitizmus, a másodrendű állampolgárokként kezelt Habsburgok kérdése, vagy a szintén rendezetlen kisebbségi probléma (bár az utóbbi kettő esetében már látszik az alagút vége). A század első felében többek között az egyenlő távolságtartással, tehát egyfajta korai semlegességgel való szakítás eredményezte a két diktatúrát hozó katasztrófát. A második világégést követően az országra kényszerített (felvállalt) semlegesség birtokában is sikerült tágítani a külpolitikai mozgásteret, és a tudatos nyugati orientáció s a sikeres közvetítőszerep is hozzájárult ahhoz, hogy ma már messze Európától sem tévesztik össze Ausztriát Ausztráliával.⁴

A nagyfokú pragmatizmussal megáldott (vagy túlzott hajlékonysággal megvert?), gyakran csupán verbálisan radikális, de „későn és akkor is csak félig-meddig”⁵ cselekvő politikusok sorából két szociáldemokrata *imperator rediivus* emelkedik ki: az első és a második köztársaság születésénél is ott bábáskodó Karl Renner, s mellette Bruno Kreisky, az alpesi köztársaság huszadik századának emblematikus politikai személyisége.

A budapesti születésű Johann Szegő verse szedte Ausztria 1918 és 1955 közötti történetét. A *Kaiser, Krisen, Krieg und Kreisky*⁶ című poéma nem csupán a kezdbetűk alliteráló azonossága miatt azonosítja a második világháború utáni, az államszerződéssel megvásárolt függetlenség időszakát, a sikeres és stabil második köztársaságot (egy 2010 végén lebonyolított közvélemény-kutatás szerint) a legjobb 1945 utáni szövetségi kancellár személyével:⁷

⁴ Andreas PITTLER: *Bruno Kreisky*. Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Kienbek bei Hamburg, 1996. 133.

⁵ Elsőként a századot nyitó I. (magyar trónon IV.) Károlyral kapcsolatban hangzott el ez a minősítés. (Walter POHL–Karl VOCELKA: *A Habsburgok. Egy európai dinasztia története*. Gulliver Kiadó, Budapest, 1995. 475–476.)

⁶ Johann SZEGŐ: *Kaiser, Krisen, Krieg und Kreisky. Österreich von 1918 bis 1955*. Internationaler Literatur und Lyrik Verlag, Wien, 1992.

⁷ <http://www.nachrichten.at/nachrichten/politik/innenpolitik/art385,533993>, az utolsó letöltés ideje: 2011. március 23.

„A háború után tíz évvel
 Gép ment, telve sok reménnyel
 Négy bécsi nagykutyával, a
 Cím: Moszkva, az elvtársak hona.
 Kinek volt Raab mellett még helye?
 Ott volt Figl, a külügy feje!
 A harmadik utas volt maga
 Schärf (a Skodagasse ura).⁸
 Egy hiányzik... Ki is? – Oh, ...
 you ... know:
 Nem más, mint Doktor Kreisky Bruno!”⁹

Ha ehhez hozzátesszük, hogy a Monarchia bukása után létrejött, önpusztító belső konfliktusokkal terhelt első köztársaságot (és annak politikai elitjét) a kétkulacsos alapító atyaként¹⁰ jellemzett Rennertől az ausztrófasiszta fordulat szellemi előkészítőjén, Ignaz Seipelen keresztül a Hamletként moralizáló¹¹ Kurt Schuschniggig egyre kritikusabb szemmel vizsgálja a törtéénésszakma, akkor Kreisky nyugodtan nevezhető a huszadik század legsikeresebb és legnépszerűbb osztrák szövetségi kancellárjának. Kormányzásának időszakára az 1995-ben lebonyolított közvélemény-kutatás résztvevőinek 45 százaléka mint „aranykorra” tekint vissza.¹²

A „legnagyobb cseh városban”,¹³ Bécsben született Kreisky már fiatalon hitet tett az önálló Ausztria és a szociáldemokrácia mellett. Az antiszemitizmus egykori európai fővárosa hamarosan „vörös Bécs” lett, ahol a szociáldemokraták a nemzetgyűlési és a helyhatósági választásokon is 50–60 százalékos választói támogatottságot élveztek (1920 októberének kivételével). Kreisky raboskodott az ausztrófasiszta állam idején, majd a náciok vonták „védőőrizet” alá. Tizenkét évet töltött svédországi száműzetésben, ahonnan a pragmatikus, patrióta, reformer politika igényét hozta magával. 1951-től huszonhat éven át kormánytagként, államtitkárként, külügyminiszterként, szövetségi kancellárként és 1976 és

⁸ Adolf Schärf, Ausztria szövetségi elnöke (1957–1965), államfőként is a bécsi Josefstadtban, a Skodagasse 1. alatt található magánlakását használta, ahonnan gyalog is elérhette rezidenciáját.

⁹ Johann SZÉGO: i. m. 72. (A szerző fordítása.)

¹⁰ Paul LENDVAI: *Az osztrák titok. 50 év a hatalom kulisszái mögött*. Sanoma, Budapest, 2008. 145.

¹¹ Lucian O. MEYSELS: *Die verhinderte Dynastie. Erzherzog Franz und das Haus Hohenberg*. Molden Verlag, Wien, 2000. 135.

¹² Bruno Kreisky. *Seine Zeit und mehr*. I. m. 12.

¹³ Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen*. Aufsätze, Reden und Interviews zu aktuellen politischen Fragen. Mit einem Vorwort von Walter Jens. Athenäum, Königstein/Ts. 1982. 6.

1989 között a Szocialista Internacionálé alelnökeként meghatározó módon formálta az Osztrák Szocialista Párt (SPÖ), a második köztársaság, a szociáldemokrácia, Európa és a világ arculatát. Az SPÖ választási plakátjai 1970-ben még csak a „modern Ausztria” melletti kiállásra buzdították az osztrákokat, és egy német reklámügynökség javaslatára a párt modern jellegét aláhúzó képi motívumokkal (például felemelkedő repülőgép), illetve narancssárga (!) alapszínű plakátokkal és tévéhirdetésekkel operáltak.¹⁴ 1971-ben a „Hagyjátok Kreiskyt és csapatát dolgozni”, 1975-ben a „Kreisky – ki más?”, 1979-ben a „Kreisky – Ausztriának szüksége van rá”, 1983-ban pedig a „Kreisky kell hogy maradjon a kancellár” választási szlogen eredményezett szociáldemokrata győzelmet.¹⁵ Ebben Kreisky magával ragadó személyisége és zseniális stratégiai érzéke mellett a liberális társadalmi reformok, az „ausztrokeynesiánus” gazdaság- és szociálpolitika és az állam önbecsülését is emelő aktív külpolitika is szerepet játszott. Hasonló sikersorozatra nincs példa sem Ausztriában, sem Európában, pedig *Oliver Rathkolb* történész szerint „az osztrák szociáldemokrácia üzemi balesete” volt, hogy Kreisky, az outsider, a zsidó nagypolgári származású, száműzetésből hazatért értelmiségi, ráadásul diplomata és külpolitikus egyáltalán hatalomra kerülhetett.¹⁶ Az amerikaiakat és az oroszokat, az amerikaiakat és az európaiakat, az izraelieket és a palesztinokat tárgyalóasztalhoz ültető „Napkirály”¹⁷ halála előtti évben, 1989. július 17-én már egy modernebb, a világra nyitottabb és nemzetközi tekintélynek örvendő Ausztria nyújtott be – a semlegesség fenntartását hangsúlyozva – felvételi kérelmet az Európai Közösségbe.

Kreisky, qui incarne lui-même l'Autriche

„Az Öreg” életútja mintegy szimbolizálta és későbbi tevékenysége alakította a huszadik század Ausztriájának főbb történéseit. A sok más osztrák nobilitáshoz (*Sigmund Freud*, *Gustav Mahler*, *Karl Renner*, *Adolf Schörf* vagy éppen *Ferdinand Porsche*)¹⁸ hasonlóan morva- és csehori-

¹⁴ *Bruno Kreisky. Seine Zeit und mehr.* I. m. 223.

¹⁵ <http://www.demokratiezentrum.org/bildstrategien/oesterreich.html>, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 1.

¹⁶ A történész véleményét lásd *100 Jahre Bruno Kreisky. „Seine Welt war größer als sein Land”*. <http://www.wieninternational.at/de/content/100-jahre-bruno-kreisky-de>, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 1.

¹⁷ Ez az elnevezés Kurt Vorhofer osztrák újságírótól származik.

¹⁸ *Bruno KREISKY: Die Zeit in der wir leben. Betrachtungen zur internationalen Politik.* Herausgegeben von Manuel Lucbert. Verlag Fritz Molden, Wien–München–Zürich–Innsbruck, 1978. 14.

szági felmenőkkel rendelkező¹⁹ Kreisky 1911. január 22-én született Bécsben, zsidó²⁰ nagypolgári családban. Rokonai között csak egy szociáldemokrata funkcionárius volt, Rudolf nevű nagybátyja. *Karl Seitz*, Bécs baloldali polgármestere meg is kérdezte később tőle, hogy a gazdag (Max, az apja), vagy az okos (Rudolf) fiát tisztelheti-e benne.²¹ *Sztálin* akkoriban egy rövid ideig Bécsben dolgozott *A marxizmus és a nemzeti kérdés* című brosúráján. Sőt *Hitler* is az osztrák fővárosban szocializálódott 1913 májusáig.²² A két későbbi diktátor „szomszédságáról” persze mit sem sejtett a kis Bruno, ugyanakkor *Ferenc József*, a Monarchiát hatvannyolc éven át irányító uralkodó temetése, amelyen nagyrészt szegény sorsú osztálytársaival együtt vett részt, meghatározó élménye lett. „Írtózatosan hideg nap volt, szörnyen fáztunk. Amikor végre megérkezett a gyászmenet, úgy tűnt, mintha az egész világ feketébe öltözött volna... Az emberek arcán fájdalom és aggodás; most mi lesz? Amikor hazaértem, magamon hagytam a kabátot, mert nem volt szén.”²³ Láttá az olasz frontról hazatért megcsonkított hadirokkantakat és a dezertőrök tömegeit. A Monarchia bukásának és a köztársaság születésének napjaiban az tudatosította benne az átmenetet, hogy 1918. november 12-én eltűntek a császári sisakos rendőrök, akik rendszeresen elzavarták a rongylabdával focizó gyerekeket a Kreiskyék lakásához közel eső parkból, majd másnap immár piros-fehér-piros karszalaggal folytatták a tevékenységüket. A csalódott fiúk meg is állapították: „Nem volt itt semmilyen forradalom, hiszen egyáltalán nem változott semmi.”²⁴ A park 2005 óta Kreisky nevét viseli.

Miközben Ausztria elkezdte felépíteni az életképtelennek tűnő, de életre ítélt köztársaságát, a középiskolás Kreisky – szülei akarata ellenére immár a *Sozialistische Arbeiterjugend* (SAJ) tagjaként, majd a képzésért felelős bizottság vezetőjeként – elkötelezte magát a húszas évek közepétől de-

¹⁹ A ma többek között remek ketchupjairól és uborkáiról ismert Felix Austria konszern, mely 1959-ben az akkor külügyminiszterként tevékenykedő Kreisky közvetítésével Mattersburgban hozta létre ausztriai telephelyét, egykor a család anyai ágának tulajdonában volt. (Viktor REIMANN: *Bruno Kreisky. Das Porträt eines Staatsmannes*. Verlag Fritz Molden, Wien–München–Zürich, 1972. 40.) Apja, Max Kreisky, szabadkőműves textilkereskedő volt. (Bruno KREISKY: *Die Zeit, in der wir leben*. I. m. 20.)

²⁰ A zsidó hitközségből 1931-ben lépett ki, bizonyára a cionizmus és a szociáldemokrácia vitája kapcsán. Élete végéig meggyőződéses agnosztikusnak tartotta magát.

²¹ Peter PELINKA: Bruno Kreisky, der sozialdemokratische Reformier. In: uő: *Österreichs Kanzler. Von Leopold Figl bis Wolfgang Schüssel*. Ueberreuter, Wien, 2000. 114.

²² Azt ugyanakkor tudta Kreisky, hogy egyik rokona, a Magdeburgban élő Brünhilde Kreisky, egy Göbbels nevű némethez ment feleségül. (Viktor REIMANN: i. m. 45.)

²³ Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten. Erinnerungen aus fünf Jahrzehnten*. Kremayr & Scheriau, Wien, 1986. 24.

²⁴ Uo. 38.

fenzívába szorult szociáldemokrata baloldal és az önálló, demokratikus és republikánus Ausztria mellett.²⁵ Végleg akkor döntötte el, hogy politikai szerepet vállal, amikor egy diák az öngyilkosságba menekült tanára embertelen bánásmódja elől, és Kreisky részt vett a tanügyi hivatal előtti tiltakozó demonstráción 1924 novemberében.²⁶

1927. július 15-én szemtanúja volt az Igazságügyi Palota előtti tüntetés vérbe fojtásának: „Nemcsak a lövések hangját hallottuk, de láttuk, hogyan zuhannak a földre az emberek, és láttuk a vért is. Először láttam embereket meghalni.”²⁷ A világgazdasági válság kitörésének évében Kreisky leérettségizett, majd *Otto Bauer* tanácsára jogi tanulmányokat folytatott. 1931-ben a politikai bizottság adlatusaként működött közre a Szocialista Internacionálé két világháború közötti utolsó ülésén. Saját elmondása szerint az volt a dolga, hogy „mindig ki legyenek hegyezve a ceruzák, és senki ne hagyja el az esernyőjét”.²⁸

1934. február 12-én, a polgárháború kitörésekor hasztalanul próbálta felvenni a kapcsolatot a párt vezetőivel. Egyik elvtársával, *Franz Olah* későbbi szakszervezeti vezetővel²⁹ sokszorosították Bauer felhívását, de mivel az túl hosszúra sikerült, Kreisky az általa feleslegesnek tartott részek kihúzásával lerövidítette azt.³⁰ Csak *August Forstner* szakszervezeti vezetővel találkoztak a Café Westendben, aki sajnálta a szegény ifjakat, hogy „épp zárásra érkeztek”.³¹ Kreisky, mint a *Revolutionäre Sozialistische Jugend* (RSJ) egyik vezetője,³² futárként közvetített a brünni emigráns vezetés és az otthoniak között. 1935. január 30-án huszonhét társával együtt letartóztatták,³³ s az úgynevezett szocialistaperben egy év börtönre ítélték. A fogságban megismerte „az élet legrosszabb olda-

²⁵ Érettségi dolgozatát is Ausztria gazdasági viszonyairól írta, hogy igazolja annak életképességét. *Otto Bauer* tanácsára felkereste az alsó-ausztriai mezőgazdasági kamara igazgatóját, Engelbert Dollfusst is. (Viktor REIMANN: i. m. 55.)

²⁶ Peter PELINKA: i. m. 115.

²⁷ Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten*. 105. – Az események során veszítette életét Kreisky egyik rokona, egy Arthur Kreisky nevű ékszerész. (Viktor REIMANN: i. m. 51.)

²⁸ Bruno KREISKY: *Die Zeit, in der wir leben*. I. m. 53.

²⁹ A részben Budapesten nevelkedett Oláht később a szakszervezeti pénzekkel való visszaélés, többek között az FPÖ-nek juttatott támogatás, illetve erősen vitatható belügyminiszeri ténykedése után kizárták az SPÖ-ből.

³⁰ Viktor REIMANN: i. m. 61.

³¹ Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten*. I. m. 200.

³² Pedig a szociáldemokraták – Victor Adler szavaival – akkoriban „háromszor is elzavartak, mire befogadtak” egy diplomást vagy egy értelmiségit. (Bruno KREISKY: *Die Zeit, in der wir leben*. I. m. 22.)

³³ A szülei lakásából a rendőrségi börtönbe villamossal vitték be a nyomozók. Egy ideig azon is vitakoztak, ki fizesse a viteldíjat, hiszen Kreisky nem önszántából kezdte meg az utazást. Végül a letartóztatott húzta a rövidebbet. (Uo. 241.)

lát”, padlót sikált, zoknit mosott, stoppolt és rendszertelenül evett.³⁴ *Marx*, *Bernstein* és Freud munkáit is olvasta, *A tőkét* saját jegyzetekkel is ellátta és azt tervezte, hogy készít belőle egy rövid, emészthetőbb kiadványt.³⁵ A tizennyolc hónapos fogság alatt az egyik legolvasottabb ausztriai marxista lett belőle.³⁶

A bírósági tárgyaláson elmondott bátor beszéde kapcsán felfigyelt rá a világsajtó. „Adják vissza a munkásoknak azt, amivel már több mint egy fél évszázada rendelkeztek: egy szabad újságot – és senkinek sem fog eszébe jutni, hogy illegális újságokat olvasson, terjesszen és írjon. Már megmondtam, hogy továbbra is szocialista vagyok... Továbbra is az osztályharcot tartom az egyetlen eszköznek a munkásság felszabadítására... Az is előfordulhat, hogy a kormány arra kényszerül, hogy egy komoly pillanatban a határok megvédésére hívja fel az ország széles tömegeit. De csak egy demokratikus Ausztria népe fog eleget tenni egy ilyen felhívásnak. Csak szabad polgárok fognak harcolni a gúzsba kötés ellen.”³⁷ Profetikus szavak.

Kreisky 1936. június 3-án szabadult, de tanulmányait egy ideig még nem folytathatta. A második köztársaság idején végzett politikai tevékenységét, a néppártiakhoz fűződő kapcsolatát erőteljesen befolyásolták a klerikális-konzervatív, félfasiszta osztrák rendszer iránti ellenérzései, a köztársaságot még a hitleri Anschluss előtt egy fokozatos puccsal megfojtó hivatásrendi állam börtönében szerzett tapasztalatai.

A szociáldemokratákat üldöző, sőt felakasztató „szuperpatrióták”³⁸ vezetője, Schuschnigg kancellár a *Hitler* elleni küzdelemben hamar bedobta a törülközőt. 1938. március 14-én, két nappal a német csapatok ausztriai bevonulása után, Kreisky letette utolsó jogi vizsgáját. A korábbi nagynémet nemzetgyűlési képviselő, *Ernst Schönbauer* professzor az Anschluss legitimitása melletti érvek felsorakoztatására buzdította hallgatóját, aki – hivatkozva a politikai okok miatt elszenvedett börtönbüntetésére – új kérdést kért. A meglepett vizsgáztató a „*Chuzpe!*” (Zsidó pimaszság!) felkiáltással díjazta a merészséget, de végül mégis adott egy másik kérdést.³⁹

A jogvégzett ifjúszocialista már nem tudta átvenni a diplomáját. Miután önként jelentkezett a Gestapónál, letartóztatták, a kihallgatáson véresre

³⁴ Viktor REIMANN: i. m. 73.

³⁵ Uo. 99.

³⁶ Bruno KREISKY: *Die Zeit, in der wir leben*. I. m. 144.

³⁷ Bruno KREISKY: *Reden*. Band I. Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei, Wien, 1981. 1–2.

³⁸ Bruno KREISKY: *Die Zeit, in der wir leben*. I. m. 39.

³⁹ Andreas PITTLER: i. m. 56.

verték, és két fogát is elvesztette.⁴⁰ Egy cellában raboskodott *Friedrich Funderrel*, a keresztényszociális pártlap, a *Reichspost* főszerkesztőjével és *Richard Steidl*ével, a tiroli *Heimwehr*-vezérrel.⁴¹ 1938 augusztusában azzal a feltétellel bocsátották szabadon, hogy elhagyja az országot. Szeptember 21-én, zsebében az engedélyezett tíz márkával, útításkájában pedig *Robert Musil A tulajdonságok nélküli ember* című könyvével Berlinen és Dánián keresztül Svédországba utazott.⁴²

Álnéven újságíróként dolgozott, s vitázott a szociáldemokrata sors-társaival (köztük 1940 tavaszától *Willy Brandt*tal). A Szocialista Ifjúsági Internacionálé Lille-ben rendezett kongresszusán 1939 júliusában egy új háború veszélyével⁴³ „riogatta” az értetlen küldötteket, majd a finn–orosz téli háborúban volt haditudósító. Az 1943. novemberi moszkvai konferencia előtt a svédországi emigráns osztrákok egy Londonba küldött memorandumban hitet tettek a független, demokratikus osztrák köztársaság mellett.⁴⁴ Ezt követően létrehozták az *Österreichische Vereinigung in Schweden* (ÖVS)⁴⁵ nevű szervezetet azzal a céllal, hogy megszervezzék egy osztrák nemzeti kongresszust, amelyen majd megválasztják az Ausztriát a szövetségeseknél képviselő állandó bizottságot. Az ÖVS a svéd kormány segítségével több segélyakciót is szervezett Ausztria ellátási nehézségeinek orvoslására.

Kreisky először 1946 májusában látogathatott haza, a stockholmi osztrák követség attaséjaként. 1951. január 2-án,⁴⁶ röviddel a negyvenedik születésnapja előtt és két nappal Renner halála után, a külügyminisztérium gazdaságpolitikai osztályának munkatársaként megkezdte politikusi pályafutását a második köztársaság szolgálatában.⁴⁷ Ezután rövid ideig *Theodor Körner* államfő politikai tanácsadója, majd kabinetjének helyettes vezetője volt. Ő fogalmazta főnöke 1951. novemberi beszédét,

⁴⁰ Peter PELINKA: i. m. 122.

⁴¹ KERÉKES Lajos: *Ausztria hatvan éve 1918–1978. (Karl Rennertől Bruno Kreiskyig)*. Gondolat, Budapest, 1984. 233.

⁴² Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten*. 313. – Emlékei szerint Berlin Bécshez képest maga volt az eldorádó: senki nem viselt horogkeresztet, és senki nem beszélt a Führerről. (Viktor REIMANN: i. m. 89.) Vízumot a későbbi svéd külügyminiszter, Torsten Nilsson szerzett neki. (Bruno Kreisky. *Seine Zeit und mehr*. I. m. 212.) Bátyja, Paul Kreisky ugyanakkor Palesztinába vándorolt ki; öccse évtizedeken át támogatta anyagilag.

⁴³ Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten*. I. m. 333.

⁴⁴ Viktor REIMANN: i. m. 126.

⁴⁵ Uo. 127.

⁴⁶ Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten*. I. m. 420.

⁴⁷ Erlander svéd miniszterelnök marasztalta Kreiskyt. Amikor búcsúztatta, azt mondta neki, bármilyen posztot vállalhat, kivéve a miniszteri tisztséget. (Viktor REIMANN: i. m. 134.) Pártja kezdetben csak alapszervezeti alpnéztárnokként foglalkoztatta a bécsi 17. kerületben. (Uo. 239.)

amelyben Körner kijelentette: „Senki se tulajdonítson a mi kis orszá-gunknak olyan nagyzási hóbortot, hogy bele kíván szólni a nagyhatal-mak vitájába. A szabad és független Ausztria, amely minden vetélkedés-től távol tartaná magát, mentesen minden egyoldalú elkötelezettségtől, egyedül és kizárólag a béke ügyét szolgálva, nagy nyereséget jelentene Európa és a világ számára egyaránt.”⁴⁸ Körner szövetségi elnöki rezidenciáján hétfőnként ült össze a szociáldemokrata pártvezetés, s Kreisky is részt vett ezeken a megbeszéléseken.⁴⁹

1953 áprilisától (tehát alig több mint két évvel hazatérése után) már külügyi államtitkárként dolgozott. Korábbi közvetítői, szürke eminenciás szerepéből – a nyelveket nem beszélő, a diplomáciai porcelánbolt-ban néha elefántként közlekedő főnöke, *Leopold Figl* lépéseit felügyelve⁵⁰ – titkos külügyminiszterre avansált, és tevékenyen részt vállalt az osztrák államszerződés tető alá hozásában, majd abban, hogy a semlegességet önálló osztrák döntésként tárják a világ elé.⁵¹ 1955 márciu-sában egy bécsi diplomáciai ebéden – a szovjet ügyvivő jelenlétében – az angolul, franciául és svédül is tárgyalóképes Kreisky megragadta az 1815-ös bécsi kongresszuson elfogadott szerződések gyűjteményét, és feltette a kérdést: a svájci semlegesség védelméről szóló ottani rendelkezések megfelelnek-e a szovjet vezetők igényeinek.⁵² Egy héttel később meghívólevél érkezett Bécsbe: Moszkvába várják az osztrák delegációt. Kreiskynek meghatározó szerepe volt abban, hogy Ausztriából sem ek-kor, sem később nem lett „a szovjet külpolitika kanárimadara, amely csiripel ugyan, de mégiscsak kalitkában üldögél”.⁵³ Kreisky az államszerződésben az állami szuverenitás eszközét, a semlegességi törvényben pedig az államszerződésben elért nemzetközi státus biztosítékát látta.

Az 1956. májusi választás kampányában nyilvánosságra hozott brosú-rájában Kreisky, aki a pártjában és a választók szemében is egyre nép-szerűbb volt, így fogalmazott: „Az államszerződés aláírásával véget ért a második köztársaság történetének első – még hozzá tiszteletet érdemlő – fejezete. Most kezdődik a második fejezet. Ez akkor lesz sikeres, ha az

⁴⁸ KERESKES Lajos: *Ausztria hatvan éve 1918–1978*. I. m. 328.

⁴⁹ Peter PELINKA: i. m. 124.

⁵⁰ Az államszerződés szövegéhez például azt fűzte hozzá: „A végéről hiányzik egy preambulum.” (Viktor REIMANN: i. m. 157.)

⁵¹ Meggyőződéssel vallotta, hogy Ausztriát nem a semlegességért jutalmazták az államszerződéssel, ha-nem éppen fordítva: a szuverenitását elnyerő Ausztria az államszerződéssel önként vállalta az örökös semlegességet. (Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen*. I. m. 63.)

⁵² Andreas PITTLER: i. m. 75–76.

⁵³ Bruno KREISKY: *Die Zeit in der wir leben*. I. m. 113.

osztrák nép felismeri, hogy saját döntésétől függ, mivé válik Ausztria. Választhatunk: olyan állam legyen Ausztria, ahol kevesek gazdagok és a sokaság szegény, vagy a nép egy teljes foglalkoztatottságot, emelkedő jólétet és szociális igazságosságot biztosító országot akar birtokba venni.”⁵⁴ Kreisky csillagának emelkedését jelezte, hogy az Osztrák Néppárt (ÖVP), választási győzelme ellenére, nem tudta elérni leváltását, és meg kellett elégednie egy második, néppárti államtitkár kinevezésével. A szociáldemokrata pártelnökség tagjaként, majd helyettes pártelnökként meghatározó szerepet játszott az SPÖ új pártprogramjának kidolgozásában és 1959. májusi választási eredményében. (A szocialisták több szavazatot, de a választási rendszer aránytalanságai miatt egy mandátummal kevesebbet kaptak, mint a koalíciós partner.) Immár külügyminiszterként önálló reszorttá építette ki a szövetségi kancellári hivatal egyik alosztályaként működő külügyminisztériumot. Későbbi kormányfői működése során is nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy a háttérben tevékenykedő, párton kívüli külügyminiszterek (*Rudolf Kirchschläger, Erich Bielka és Willibald Pahr*) tevékenységét elhomályosítva ő álljon a rivaldafényben, és továbbra is ő határozza meg az osztrák külpolitika fő irányait.⁵⁵ Ugyanakkor nagyra tartotta a szakértők – ahogy ő nevezte őket, „a nullás vércsoportúak”⁵⁶ – tevékenységét.

Első miniszteri ténykedéseként egy több mint negyven éve megoldatlan olasz–osztrák konfliktust vitt az ENSZ plénuma elé, és autonómiát követelt a dél-tiroli német ajkú kisebbség számára.⁵⁷ A világszervezet úgy határozott, hogy az olasz részről a másfél oldalas 1946-os párizsi egyezmény aláírásával lezártnak hitt kérdést a két félnek újra kell tárgyalnia. Az 1964 decemberére *Giuseppe Saragat* olasz külügyminiszterrel közösen kimunkált kompromisszum „elérte azt, amit el lehetett érni”⁵⁸ – de Kreisky már nem érte meg a probléma végleges rendezését, a „dél-tiroli csomag” 1992-es aláírását. A külügyminiszter közvetített a nagyhatalmak között a berlini és a kubai válság idején is. Számtalanszor érvelt az EFTA és az Európai Gazdasági Közösség (1972-ben tető alá hozott) együttműködésének, a harmadik világ nyugati megsegítésének szükségessége mellett is. A dekolonializáció, a gazdasági és szociális problé-

⁵⁴ Bruno KREISKY: *Reden*. Band I. I. m. 40.

⁵⁵ Kancellárként a Bielka és Pahr közötti váltás idején – bizonyára technikai okok miatt – néhány óra erejéig ismét betöltötte a külügyminiszteri posztot 1976. október 1-jén. A pontos magyarázatról hallgatnak a források.

⁵⁶ Peter PELINKA: i. m. 133.

⁵⁷ 1961-ben még a dél-tiroli szélsőségesek egyik delegációját is fogadta bécsi villájában. (Peter PELINKA: i. m. 126.)

⁵⁸ Bruno KREISKY: *Im Strom der Politik. Der Memoiren zweiter Teil*. Kremayr & Scheriau, Wien, 1988. 155.

mák megoldását célzó „új Marshall-terv” felvetése, a latin-amerikai, afrikai és ázsiai osztrák képviselvek megnyitása Ausztria pozícióit is javította: az ország először 1973/74-ben lett az ENSZ Biztonsági Tanácsának nem állandó tagja. Kreisky volt az első nyugati külügyminiszter, aki Magyarországra látogatott (elment Romániába és Bulgáriába is). Tény, hogy a bonyolult kérdéseket is egyszerűen megvilágító politikus kedvelt és hatékony tárgyalófél volt, de ez a sallangmentes formában elővezetett politika nem volt éppen „schillingmentes”: 1959 és 1966 között több mint másfél száz útját jegyezték fel a külügyi annalesek.

Pártelnök-kormányfő

Az SPÖ 1966-os választási veresége Kreiskyt majdnem az ENSZ főtitkári székébe repítette,⁵⁹ de a szocialisták erős embere egy konvencionális ügyintézői poszt helyett inkább *Friedrich Adler*, *Richard Seitz*, *Adolf Schärf* és *Bruno Pittermann* örökébe lépett, és ötvenhat éves korában a huszadik századi osztrák szociáldemokrácia ötödik vezetője lett. 1967. február elsején mintegy 72,4 százalékos többséggel választották meg pártelnöknek. „Remélem, lehetőségem lesz arra, hogy fokozatosan elnyerjem azok bizalmát is, akik most még bizonytalanok voltak velem kapcsolatban”⁶⁰ – fogalmazott. Másfél évvel később 97 százalékos többséggel erősítették meg a posztján.⁶¹ Kormányfői ténykedését segítette a néppártiak által konszolidált büdzsé, a beindult gazdasági növekedés, a reformokkal lényegében szimpatizáló társadalom és a mögötte – ekkor még – egységesen felsorakozó szocialista párt is. Ausztria a kedvezőtlen nemzetközi keretfeltételek (a vietnami háború utolsó éve, a szovjet bevonulás Afganisztánba, a közel-keleti háborúk, a két olajválság és az Ausztriát is elérő terrorhullám, illetve a hetvenes évek végének újkonzervatív politikai fordulata) dacára sikerre volt ítélve.

Az SPÖ-t Kreisky úgy kívánta bemutatni a választóknak, mint modern, gazdaságpolitikai kérdésekben kompetens, széles tömegeket megszólítani és Ausztriát a skandináv jóléti államok mintájára megújítani

⁵⁹ A kandidálás elutasítását így indokolta: „Politikai értelemben annál sokkal önállóbban gondolkodó ember vagyok, semmint hogy a legjobban fizetett parancsvégrehajtói állásban jól érezném magam.” <http://www.wiener-online.at/2011/01/lernen-sie-geschichte-herr-reporter/>, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 26. Később, 1974 tavaszán párttársai a köztársaságielnök-jelöltség vállalására akarták rávenni – szintén sikertelenül.

⁶⁰ Bruno KREISKY: *Reden*. Band I. I. m. 723.

⁶¹ Viktor REIMANN: i. m. 271.

képes, a katolikus egyházzal megbékélő,⁶² nyitott erőt. A legkisebb faluban is személyesen népszerűsítette a mintegy ezernégyszáz szakértő⁶³ bevonásával készült „*programok programját*”,⁶⁴ az ország modernizációjának komplett tervét. A gazdasági program kidolgozását *Ernst Eugen Veselsky*, az egészségügyi és környezetpolitikait a későbbi tudományügyi miniszterasszony, a szociáldemokraták nagyszónya, *Hertha Firnberg*, a felsőfokú oktatás átalakítását célzó terveket *Heinz Fischer*, jelenlegi szövetségi elnök, az igazságügyi reformot a korábbi kommunista szimpatizáns, *Christian Broda* koordinálta.⁶⁵

A szociáldemokraták a modern Ausztria víziójával, illetve az NSZK-beli kedvező politikai változások (Willy Brandt választási győzelme) farvizén evezve a második köztársaság történetében először a nemzetgyűlés legerősebb pártjává lettek.

Az FPÖ (és *Franz Jonas* szövetségi elnök hathatós) támogatásával létrejött kisebbségi kormányának négy minisztere is egykor az NSDAP tagja volt, de Kreisky kiállt mellettük: „Sokan, mindenekelőtt külföldön, még ma sem értik, miért nem lehetett egyszerűen megfékezni a német és osztrák nácikat. De megismétlem: bízunk kellett abban, hogy az emberek, akik okosabbá váltak a tapasztalataik révén, megtalálják a demokráciához vezető utat. Senkinek sem lehet megsemmisíteni az anyagi egzisztenciáját, mert akár opportunizmusból, akár meggyőződésből a náciizmus mellett döntött... Alapjában mindig tartottam magam ahhoz a marxizmus alapelvhez, hogy a társadalmi lét határozza meg a tudatot. A hosszú időn át a társadalomból kiteszített munkanélkülinek így módon más a társadalmi tudata, mint azoknak, akik biztos munkahellyel rendelkeznek.”⁶⁶ A miniszterek közül csak a mezőgazdaságért felelős egykori SS-tag, *Johann Öllinger* mondott le, „egészségügyi okokra” hivatkozva.

Az „átláthatóság”, az állandó társadalmi kontroll szükségességének jelszavával operáló és rendszeresen sajtótájékoztatókat tartó⁶⁷ kormány – nem csupán szavakban megnyilvánuló, hanem valódi – reformok iránti

⁶² Külügyminiszterként az agnosztikus szocialista Kreisky már 1960. június 23-án új konkordátumot írt alá a Szentszékét képviselő Giovanni Dellepiane pápai nunciussal. (Uo. 216.)

⁶³ A szakértők fele a százhatvannyolc oldalas gazdasági programon dolgozott. (Uo. 275.)

⁶⁴ Hertha Firnberg, későbbi tudományügyi miniszter meghatározása. (Andreas PITTLER: i. m. 93.)

⁶⁵ Oliver RATHKOLB: Die Kreisky-Ära 1970–1983. In: Rolf STEININGER–Michael GEHLER (szerk.): *Österreich im 20. Jahrhundert*. Bd. 2. Vom Zweiten Weltkrieg bis zur Gegenwart. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 1997. 313.

⁶⁶ Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten*. I. m. 428.

⁶⁷ Walter POLLAK: *Sozialismus in Österreich. Von der Donaumonarchie bis zur Ära Kreisky*. Econ Verlag, Wien–Düsseldorf, 1979. 290.

elkötelezettségét és később részletezendő első reformcsomagját az osztrákok 50,04 százalékos abszolút többséggel és újabb kormányzati megbízással díjazták az előrehozott választásokon. A célok – a hatalommal élve, de nem visszaélve felvállalni a régóta esedékes reformokat, végrehajtani az átfogó demokratizálást és megvalósítani az esélyegyenlőséget növelő szociális rendszert – változatlanok maradtak. A hetvenes évek közepére Kreisky pártállástól függetlenül, bel- és külföldön egyaránt osztatlan „napkirályi” népszerűségnek örvendett, olyannyira, hogy VI. Pál pápa kissé paradox földi paradicsomából, *l'isola felicéjéből*⁶⁸ a szociális partnerség és a szociális béke jóléti államának mítoszát igazoló boldogok szigete lett.

Ugyanakkor 1975 fordulópontot jelentett a Kreisky névvel fémjelzett korszakban. Nem a belpolitikai bombaként robbanó Wiesenthal–Kreisky-affér miatt, és nem is az újabb túsztűzdráma, *Carlos Ramirez Sanchez* arab kommandójának halálos áldozatokat is követelő bécsi rajtaütése okán. Ausztria túljutott a reformok kritikus tömegén, a modernizáció csúcspontján és egyúttal a konjunktúra időszakán is. A kancellár ettől kezdve külpolitikai kérdéseknek szentelte magát, és a belpolitikában, a további reformok finomhangolásának frontján, valamint az olajválság okozta „hét szűk esztendő” „gigantikus elterelő hadműveletében”⁶⁹ (azaz annak tudatosításában, hogy további igényeket nem tudnak kielégíteni) főleg a vezetői tandem másik tagja, *Hannes Androsch* alkancellár, pénzügyminiszter vitézkedett. Kapcsolatuk nem volt zökkenőmentes, Androsch 1977-ben mégis abban az egyedülálló kegyben részesült, hogy néhány napot Kreisky mallorcai villájában tölthetett.⁷⁰ Kreisky hetvenedik születésnapján azonban már *Fred Sinowatz* volt az alkancellár és a kijelölt utód.⁷¹ Androsch, aki utolsó „hivatali teendőjeként” ünnepi köszöntőt mondott a kancellár tiszteletére, ma úgy látja: lehet, hogy kettejük közt volt valamiféle apa-fiú kapcsolat, de fiú-apa viszony soha.⁷²

Kreisky a Kelet-Európával folytatott dialógus keretében főleg *Josip Broz Tito* Jugoszláviájával és *Kádár János* Magyarországaival épített ki

⁶⁸ 1971-ben VI. Pál pápa nevezte így Ausztriát Franz Jonas osztrák szövetségi elnök vatikáni látogatásán.

⁶⁹ Manfred PRISCHING: Das Ende des Wohlfahrtsstaates. Zum sozialpolitischen Erbe Bruno Kreiskys. In: *Bruno Kreisky. Seine Zeit und mehr*. I. m. 67.

⁷⁰ Pedig ott *Felipe González* spanyol miniszterelnökön és *Jasszer Arafaton* kívül nem sok politikus járt, osztrák turista annál több.

⁷¹ Peter PELINKA: i. m. 138–140.

⁷² Androsch visszaemlékezése,

jó kapcsolatokat, de a csehszlovák állammal is sikerült közeledést elérni a prágai tavasz vérbe fojtása ellenére. A csehszlovákiai invázió három tanulságát abban látta, hogy a kommunista diktatúra nem demokratiszálható, a katonai intervenció a diktatúrákra jellemző megoldás, és velük szemben az összefogás és a határozott fellépés lehet a célravezető. Ez utóbbit főleg a belpolitikában, a kommunistákkal való mindennemű együttműködést elutasító úgynevezett *Eisenstadti Nyilatkozat* kiadásával tartotta elvi kérdésnek.⁷³ Kreisky közreműködésével került Ausztriába *Zdenek Mlynář*, egykori KB-titkár, *Alexander Dubček* közeli bizalmasa és a Charta '77 egyik alapítója, aki haláláig előbb tudományos kutatóként Laxenburgban, majd a politikatudományok professzoraként Innsbruckban tevékenykedett. A kancellár szót emelt *Václav Havel*, *Andrej Szaharov* és más emberi jogi aktivisták érdekében is, ugyanakkor szorosnak mondható kapcsolatban állt Herbert Steinerrel, aki „olyan volt, amilyennek egy antikommunista biztosan nem tud elképzelni egy kommunistát: sármos, toleráns, pragmatikus és nyitott”.⁷⁴ Steinernek, a *Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes* (DÖW), és a kelet–nyugati történelemszárbeszédnek Linzben azóta is fórumot biztosító *International Conference of Labour and Social History* (ITH) egyik alapítójának tevékenységét nagyra tartotta és támogatta.

Kreisky 1974 márciusától kezdve több, a közel-keleti térségben folytatott tárgyalás⁷⁵ eredményeképpen arra a meggyőződésre jutott, hogy az arab–izraeli probléma békés megoldása nem képzelhető el Jasszer Arafat Palesztinai Felszabadítási Szervezetének (PFSZ) bevonása nélkül. Az egyiptomiak, az izraeliek és a palesztinok közötti sikeres közvetítés, a bécsi találkozó *Anvar el Szadat* egyiptomi elnök és *Simon Peresz*, az ellenzéki Izraeli Munkapárt elnöke között, majd Arafat 1979. július 7-i bécsi fogadása (továbbá a PFSZ diplomáciai elismerése) azt a politikai megoldást vetítette előre, amelyet Kreisky korát jócskán megelőzve hirdetett meg 1979 októberében az ENSZ közgyűlése előtt. A tárgyalások előfeltételéül az osztrák kancellár palesztin részről Izrael állam létének elismerését, Izrael részéről pedig a palesztinok nemzeti jogainak akceptálását jelölte meg. A csak lépésről lépésre elérhető kompromisszumok

⁷³ Paul LENDVAI: i. m. 121.

⁷⁴ Anton PELINKA–Herbert STEINER: Die Energie des Liebenswürdigen. (Aus: Informationen der Gesellschaft für politische Aufklärung, Nr. 69, Juni 2001.) <http://www.doew.at/thema/steiner/pelinka.html>, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 13.

⁷⁵ Saját számításai alapján átlagosan hét órát töltött egy országban, a hivatalos látogatások helyett a tényleges tárgyalásokra helyezve a hangsúlyt. (Bruno KREISKY: *Die Zeit, in der wir leben*. I. m. 131. – Kadhafi líbiai vezető első nyugati útja 1982-ben Bécsbe vezetett.)

Kreisky meggyőződése szerint kölcsönös bizalmon alapuló békés egymás mellett élést, majd kölcsönös gazdasági előnyöket hozó együttélést, végeredményben pedig egy „produktív és kreatív” jóléti régiót eredményezhetnek.⁷⁶ Véleménye szerint Jeruzsálem bizonyos értelemben egy új Rómává válhat, hiszen Róma egyeseknek a pápa székhelye, másoknak pedig Olaszország fővárosa.⁷⁷ Bár az egy ideig Izraelben antiszemitaának tartott Kreisky nem érthette meg *Jichak Rabin* izraeli kormányfő és az általa szalonképessé tett Arafat washingtoni történelmi kézfogását, illetve az oslói egyezmény aláírását (ugyanakkor az első, 1985-ben lezajlott foglyocserében aktív szerepet játszott), az izraeli–palesztin megbékélés folyamatát maradandóan befolyásolta.

Időközben Kreisky hazai terepen már egy új, a liberálisok felé nyitó pártprogrammal ismét diadalmaskodni tudott: az 51 százalékos szavazati arány a legjobb eredmény a szociáldemokraták történetében. A *SALT-II* megállapodás bécsi aláírásának másnapján elmondott beszédében, amelyben a kormányprogramot ismertette, ismét hitet tett a teljes foglalkoztatás, Ausztria további modernizálása és átalakítása mellett.

Elhatalmasodó vesebaja és a menetrend szerint érkező botrányok megviselték fizikai és politikai állóképességét, és a választók finom megzsarolása (csak abszolút többség esetén marad a hivatalában) sem járt sikerrel. A „csak” 48 százalékos szociáldemokrata győzelmet hozó 1983-as választások napján Kreisky bejelentette a távozását, és fél évvel később nemzetgyűlési képviselői mandátumáról is lemondott. Búcsúbeszédében a húszas–harmincas évek reménytelenségével szakító második köztársaságot méltatta: „Örülök, hogy ilyen hosszú ideig közreműködhettem ebben a nagy építkezésben, és hogy a fejlődés azt eredményezte, hogy ma népünk minden csoportja mellettünk áll, fedetlen fővel hallgatja a himnuszunkat, hogy nincs olyan releváns politikai csoport vagy párt, amely venné a bátorságot, hogy kétségbe vonja országunk életképességét, röviden: hogy új, nagyon nyugodt és csendes osztrák patriotizmus született...”⁷⁸

Hét évvel később bekövetkezett halálával Ausztria történelmének egy jelentős korszaka is lezárult. Az állami temetésen tízezrek búcsúztak tőle. Ausztria, az európai és az osztrák szociáldemokrácia megújítóját *Manès Sperber*, galíciai születésű osztrák-francia író így méltatta: „A legokosabb politikus, akivel valaha is találkoztam.”⁷⁹

⁷⁶ Bruno KREISKY: *Reden*. Band II. I. m. 823–824.

⁷⁷ Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen*. I. m. 168.

⁷⁸ A nemzetgyűlési jegyzőkönyvet idézi Andreas PITTLER: i. m. 127.

⁷⁹ Uo. 151.

Best of Kreisky

Nem csupán a Habsburg-kori Ausztriával, de a huszadik század négy „rendszer váltást”, két diktatúrát, két idegen megszállást és két köztársaságot eredményező éveivel kapcsolatban is számos mondás maradt fenn. A legismertebb ezek közül a *Georges Clemenceau* francia miniszterelnöknek tulajdonított „*L’Autriche, c’est ce qui reste*”.⁸⁰ A *bonmot*-k számát Kreisky is gyarapította néhányval. Élvezetes mondásaival, szemléletesen tált politikai mondandójával és néha durva ripsztjaival virtuóz módon forradalmasította a tájékoztatáspolitikát. Ismert, hogy egy vita hevében felszólította partnerét: „Most ne vitázzunk ezen, jöjjen el inkább hozzám egy tojásrántottára!” A bécsi társasági élet kiemelkedő eseményét így méltatta: „A történelem azzal bünteti a fiatal forradalmárokat, hogy későbbi éveikben frakkot és érdemrendeket magukra öltve kell elmenniük az Operabálba.” De a klasszikus valószínűleg a legrövidebb mondása: „Az a véleményem...”⁸¹ Ezt mindig hosszú levegővétél, majd még hosszabb, amúgy lebilincselő monológ követte. Nézzünk néhány „klasszikus” történetet.

„A nap 24 órájában elérhető vagyok a polgáraink számára.” Kreisky neve, a Döblingben található villájának a címe és elérhetősége (Armbrustergasse 15, telefonszáma: 37 12 36) még kancellár korában is megtalálható volt a bécsi telefonkönyvben. Meg volt győződve arról, hogy a mindennapos „telefonos audienciák” során is tud segíteni az ország polgárainak. Ha otthon volt, és nem éppen a szobakerékpárján próbált megszabadulni a súlyfeleslegtől, mindig ő vette fel a telefont. Hívták őt olyanok, akik a gázszámlát nem tudták kifizetni, egy apáca, aki a püspökével szembeszegülve imádkozott a kancellárért,⁸² egy autós, akinek a járművét minden papírjával és lakáskulcsával együtt szállították el; de soha senki nem élt vissza azzal a lehetőséggel, hogy – ha csak telefonon is – kapcsolatba léphetett az állam irányítójával. Emellett egykori újságíróként kiemelt figyelmet fordított a sajtó- és médiapolitika formálására, a közvélemény tudatos és szisztematikus befolyásolására. Telefonon

⁸⁰ Manfred ZOLLINGER: „L’Autriche, c’est moi”? Georges Clemenceau, das neue Österreich und das Werden eines Mythos. In: Stefan KARNER–Lorenz MIKOLETZKY (szerk.): *Österreich. 90 Jahre Republik. Beitragsband der Ausstellung im Parlament*. StudienVerlag, Innsbruck–Wien–Bozen, 2008. 621–632. – Bár ez a mondat bizonyíthatóan nem hangzott el a francia miniszterelnök szájából, a források máig ragaszkodnak a többféle, amúgy nyelvtanilag helytelen formában fennmaradt legendához.

⁸¹ A három bonmot lelőhelye: <http://www.wiener-online.at/2011/01/lernen-sie-geschichte-herr-reporter/>, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 26.

⁸² Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen*. I. m. 25–26.

és a Ballhausplatzon lévő irodájában, a minisztertanácsi ülések utáni, tévékamerák előtt rendezett sajtóbeszélgetéseken, vagy a villájában személyesen is az újságírók, rádiósok és tévések rendelkezésére állt. Nem véletlenül hívták „újságíró-kancellárnak”.

A kancellári iroda előszobája leginkább egy orvosi rendelő várótermére emlékeztetett, a sok újságíró és a kormányülések rovására is elhúzódo beszélgetések miatt. Ráadásul Kreisky tudta, hogy az újságíróknak megfelelő hírértékű, akár kellemetlen, vagy indiszkrétnek ható információval kell szolgálnia,⁸³ hogy ő maga alakíthassa a közbeszédet. Ez annyira sikeres volt, hogy az 1971-es választások utáni közvélemény-kutatás a legemlékezetesebb plakátként „azt a kreiskyset” nevezte meg, holott az SPÖ egyetlen plakátján sem szerepelt ekkor a kancellár.⁸⁴ Természetesen a minisztereknek is hasonlóan kellett viselkedniük. Sőt, gyakran a kormányüléseken is kérdőre vonta minisztereit, ha feljegyzései között egy személyes problémára akadt. Az első kancellárjelölti tévévitára is a néppárti *Josef Klaus* és kihívója, Kreisky között került sor 1970-ben, de ez ekkor még nem sokakhoz jutott el, ezért az igazi premiernek az 1975-ben, Josef Klaus néppárti jelölt elleni sikeres „tévékonfrontációját” (így nevezik Ausztriában a kancellárjelöltek vitáját) tartják az elemzők. Amikor a paraszttüntetés résztvevői ellepték traktoraikkal a bécsi belvárost, Kreisky a kisebbségi kormány fejeként hangszerőkon közvetítette nekik a vezetőikkel zajló tárgyalásokat.⁸⁵ *Elisabeth Horvath* újságíró szerint „az emberek Kreisky-függők lettek, és elvonási tünetek jelentkeztek náluk, ha a kancellár egy teljes napig nem tűnt fel a képernyőn”.⁸⁶ A *Federico Fellini* egyik hősének mintájára a *média* (minden szálát kézben tartó, sorsformáló) *Zampanójának*⁸⁷ is nevezett Kreisky lakásában ma a *Bruno Kreisky Forum für internationalen Dialog* nevű tudományos központ működik. Az 1981-ben elfogadott médiatörvény az információs társadalom beköszöntéig kiállta az idők próbáját.

„Tanuljon egy kis történelmet, szerkesztő úr!”⁸⁸ Ezt a nem éppen udvarias, azóta Kreiskytól a leggyakrabban idézett felszólítást a kancellár az amúgy SPÖ-párti és történelmileg is művelt *Ulrich Brunner* műsorveze-

⁸³ Paul LENDVAI: i. m. 133.

⁸⁴ *Bruno Kreisky. Seine Zeit und mehr.* I. m. 233.

⁸⁵ 100 éve született Bruno Kreisky. *Egyenlítő*, 2011/2. 18.

⁸⁶ Wolfgang C. MÜLLER: Bruno Kreisky. In: Herbert DACHS–Peter GERLICH–Wolfgang C. MÜLLER: *Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik.* Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1995. 357.

⁸⁷ *Bruno Kreisky. Seine Zeit und mehr.* I. m. 12.

⁸⁸ <http://diepresse.com/home/kultur/news/296191/Lernen-Sie-Geschichte-Herr-Reporter>, Die Presse, 2007. április 7., az utolsó letöltés ideje: 2011. április 26.

tőnek címezte, 1981. február 24-én. Ekkor már hónapok óta tartott az AKH, azaz a Bécsi Általános Kórház építése körüli botrány, amelybe Hannes Androsch is belekeveredett. A korrupciós ügyek feltárására alakult parlamenti vizsgálóbizottság nem ért el eredményt. A néppártiak újabb és újabb tanúkat akartak a bizottság elé idézni, az SPÖ tiltakozásának hatására Alois Mock ÖVP-elnök Rudolf Kirchschläger szövetségi elnöknel emelt panaszt az „antidemokratikus eljárás” miatt. A beteg Kreiskynél a szokásos keddi sajtóbeszélgetésen telt be a pohár. A kancellár a harmincas évek visszatérésének veszélyét látta a parlamenti krízis „jogásztrükkökkel” történő kezelésében, és utalt az előző nap lezajlott spanyol puccskísérletre, Antonio Tejero alezredes elbukott államcsínyére is. Brunner közbevetette, hogy Ausztria nem Spanyolország, hogy teljesen más a politikai helyzet, de a kancellár kifakadt, és egymás után háromszor szólította fel Brunnert történelmi ismereteinek felfrissítésére. Az eseményekről beszámoló *Zeit im Bild* (ZiB) című hírműsor szerkesztőségét a szokásosnál nagyobb számú, több mint száz telefonáló hívta fel, és többségük Kreisky ellen foglalt állást.⁸⁹

„Ma Ausztriában nem létezik már antiszemitizmus. Ezt maximum bemagyarázzák az embereknek. Soha nem éreztem semmilyen antiszemitizmust.” A *Profil* című hetilap 1973. november 9-i számában megjelent mondat élesen szemben állt a zsidó származású agnosztikus Kreisky tényleges,⁹⁰ vagy feltételezhető tapasztalataival a hagyományosan antiszemita, katolikus Ausztriában. Már ifjúkorában szembesült a kitaszítottság érzésével, hiszen a Német Tornaegyletből is az ottani árjaparagrafus miatt kellett kilépnie.⁹¹ 1965 novemberében Sebes István, bécsi magyar nagykövet jelentésében felidézte Felix Hurdes volt osztrák oktatási miniszterrel folytatott beszélgetését. A néppárti politikus szerint „Kreiskyt tartják a legműveltebb és legokosabb politikusnak, de az SPÖ tagságában is meglévő antiszemitizmus miatt belőle nem lehet legmagasabb vezető”.⁹² Egy évvel később, 1966 októberében a hivatalos Ausztria

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Garázsának ajtaját az egyik választási kampány során horogkeresztekkel festették tele. (Oliver RATHKOLB: i. m. 312.) 1966-ban magánvádas eljárást indított egy néppárti nemzetgyűlési képviselő ellen, annak antiszemita kijelentései miatt. (Bruno Kreisky. *Seine Zeit und mehr*. I. m. 263.) Pártelnökké választását is tehertételnek látta egy olyan országban, ahol „sok osztrák hajlamos embereket vallási származásuk alapján megítélni”. (Peter PELINKA: i. m. 128.) 1966-ban egy néppárti képviselő „bűdös zsidónak” nevezte, és kancellár korában is többször inzultálták származása miatt. (Uo. 131.)

⁹¹ Viktor REIMANN: i. m. 83.

⁹² Magyar Országos Levéltár (MOL) XIX-J-1-j 1965–1969 KÜM 1965. 26. doboz. IV-233. Sebes István jelentése. 005394-226/1965. sz. t. Bécs, 1965. november 26.

gyakorlatilag ignorálta *Simon Wiesenthal* első memorandumát, amelyben leleplezte a második világháborús osztrák áldozatmítosz fikcióját. Az 1970-es nemzetgyűlési választási kampányban az ÖVP plakátja *Josef Klaus* szövetségi kancellárt „igazi osztrák”-ként prezentálta, *implicit* módon célozva kihívója, a zsidó származású Bruno Kreisky „nem igazi osztrákságára”. A választásokat az SPÖ nyerte, s Kreisky a konzervatív Ausztria leghosszabb ideig hivatalban lévő szövetségi kancellárja lett (1970–1983), miközben szintén hosszú időn keresztül az antiszemitizmus mételjétől nem mentes szociáldemokraták elnöke (1967–1983) is volt. Bár maga sem hitte, hogy asszimilált zsidóként valaha is osztrák kancellár lehet, a Wiesenthallal, a zsidó üldözöttek bécsi dokumentációs központja vezetőjével hosszú éveken át folytatott csörte révén akarva-akaratlanul hozzájárult a nemzetiszocialista múlt elhallgatásához, tabuvá válásához. Igaz persze, hogy kormányzása alatt legalább megkezdődött a náci időszakról folytatott vita. 1970-ben Kreisky nyitotta meg a mauthauseni koncentrációs táborban berendezett múzeumot is, ahová az osztrák középiskolák diákjai azóta is rendszeresen – tanulmányaik alatt legalább egyszer – ellátogatnak.

„Ha a zsidóság egy nép, akkor az egy származású népség” – mondta *Zeev Barth* izraeli újságírónak 1975-ben. Nem a legsikerültebb, de az egyik legtöbbször idézett Kreisky-mondat. *Simon Wiesenthal* 1975 októberében nyilvánosságra hozta a tényt, hogy *Friedrich Peter*, az FPÖ pártelnöke nem csupán a Waffen-SS, hanem egy olyan hírhedt gyalogsági ezred érdemrenddel is kitüntetett katonája volt, amely tízezrek haláláért volt felelős a keleti fronton. A választások előtt néhány héttel úgy tűnt, hogy a szociáldemokraták elveszítik többségüket és rákényszerülnek egy, az FPÖ-vel kötendő koalícióra. Peter – ahogy később *Kurt Waldheim* is – azt hangsúlyozta, hogy csak a kötelességét teljesítette, és nem vett részt kivégzésben vagy egyéb megtorló eljárásban.⁹³ Kreisky maffiamódszerekkel és a Gestapóval való kollaborálással⁹⁴ vádolta meg a „zsidó fasisztának” titulált⁹⁵ Wiesenthalt, és az egész ügyet inkább Wiesenthal-, mintsem Peter-botránynak nevezte.⁹⁶ A zsidó államot a „pimaszul arcát-

⁹³ Wiesenthal fellépése csak azt akadályozta meg, hogy Petert a nemzetgyűlés elnökének válasszák. Peter 1992-ben kilépett az FPÖ-ből, így tiltakozott *Jörg Haider* politikai irányvonala ellen. (Peter PELINKA: i. m. 134.)

⁹⁴ *Profil*, 1975. november 18. 16.

⁹⁵ Oliver RATHKOLB: i. m. 308.

⁹⁶ Ingrid BÖHLER: „Wenn die Juden ein Volk sind, so ist es ein mieses Volk.” *Die Kreisky-Peter-Wiesenthal-Affäre 1975*. http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/boehler_kreisky.pdf, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 26.

lan” és a „rejtélyesen rasszista” jelzőkkel illette. Kifejtette, hogy nem létezik zsidó nép, csak egy sorsközösséggé formálódott vallási közösség, és ő személy szerint nem érez különösebb lojalitást Izrael állama iránt.⁹⁷ Amikor Zeev Barth azt kérdezte a kancellártól, mit is ért pontosan a maffiamódszereken, Kreisky azt vágta a fejéhez, hogy nem fog kihallgatósdit játszani a „hallatlanul szemtelen” szerkesztővel, inkább „rögtön kidobja”: „Elegem van. Nem azért vagyok itt, hogy a zsidó, az izraeli közvélemény előtt vádlottként kelljen színt vallanom.” Végül Kreisky sajtótitkára, *Johannes Kunz* (ma dzseszszmenedzser) kérésére az interjú ezen részletét nem sugározták, csak a kancellár viccesnek szánt búcsúmondatát a zsidóság „szánalmas” voltáról idézte az újságíró.⁹⁸

Kreisky az amúgy a néppárttal szimpatizáló, ÖVP-s politikust nem támadó Wiesenthallal kapcsolatos első állítását csak részben vonta vissza, a másodikkal kapcsolatban pedig arra hivatkozott, hogy pontatlanul idézték. A zsidósággal kapcsolatos elmarasztaló véleményét pedig később úgy módosította, hogy minden népben vannak szánalmas alakok, függetlenül fajtól, vallástól vagy származástól.⁹⁹ A vallását húszévesen elhagyó, nagyvárosi, liberális nagypolgári családból származó, baloldali Kreisky, aki nációkkal együtt raboskodott a klerikális-fasiszta rendszer börtöneiben,¹⁰⁰ és az őt dezertőrnek tartó, a cionistákkal szimpatizáló, orthodox keleti zsidó Wiesenthal összeütközése, az agnosztikus világpolgár és a vallási fundamentalista konfliktusa a zsidó identitás eltérő felfogása miatt feloldhatatlan volt. A megbékélés és a felejtés útját választó Kreisky helyett csak egyik utóda, *Franz Vranitzky* beszélt kancellárként először Ausztria második világháborús felelősségéről.

„És ha valaki megkérdezi tőlem, mi a helyzet az adóssággal, akkor neki is azt mondom, amit mindig is mondani szoktam: nekem néhány pár milliárddal több adósság kevesebb álmatlan éjszakát okoz, mint tenné ezt néhány pár százezer munkanélküli.”¹⁰¹ Az 1973-as olajválság hatására az osztrák gazdaságpolitika irányítója, a fiatal Hannes Androsch pénzügyminiszter visszanyúlt *John Maynard Keynes* elméletehez, és a szociális partnerség jegyében hosszabb távú munkahelyte-

⁹⁷ Bruno KREISKY: Die Juden – ein mieses Volk. *Der Spiegel*, 47/1975, 1975. november 17. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-41376698.html>, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 26.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ *Der Spiegel*, 1975. november 24.

¹⁰⁰ Egyik rabtársa, a „tipikus antiszemita kispolgár” *Sepp Wenginger* kedvéért még arra is hajlandó volt, hogy kicsempésszen neki a börtönből egy, az ügyvédjének szóló irományt, és amikor hirtelen ellenőrzésre került sor, lenyelte a papírt. (Bruno KREISKY: *Zwischen der Zeiten*. I. m. 250.)

¹⁰¹ Oliver RATHKOLB: i. m. 320.

remtő beruházási politikába kezdett. Eközben kitartott a stabilitást biztosító keményvaluta-politika, az árfolyam rögzítése (a német márkához kötése) mellett. Kreisky kormányzása alatt több mint háromszáz ezer új munkahelyet hoztak létre, négyszázezer lakást és több mint kétszáz iskolát építettek, és az autópálya- és autópálya-hálózat is több mint ezer kilométerrel bővült.¹⁰² Bár gyakran szokás arra hivatkozni, hogy Kreisky eladósította Ausztriát, a tények mást mutatnak. Igaz ugyan, hogy a költség nettó hiánya a majd másfél évtized alatt igen jelentősen, a bruttó államadósság pedig 1970 és 1983 között 19,4 százalékról 46,5 százalékra emelkedett, de ez a teljes időszak alatt nem érte el az európai átlagot (1983-ban: 48,8 százalék).¹⁰³ Ráadásul Ausztria a fiskális, bevételi és árfolyam-politika eszköztárának nem szokásos egyvelegével a hetvenes évek válságait sikeresebben átvészelte, mint a többi nyugat-európai állam, sőt a gazdasági növekedést, a minél teljesebb foglalkoztatást és az árstabilitást szem előtt tartva meghaladta azok átlagos növekedési rátáját, és alulmúlta a tizenötök inflációs mutatóját (3,3 százalék szemben a 2,7 százalékos európai átlaggal, illetve 6 százalék versus 10,2 százalék).¹⁰⁴

Míg a válság időszakában, 1973 és 1981 között Nyugat-Európában 2,4 százalékról 7 százalékra emelkedve megháromszorozódott a munkanélküliségi ráta, Ausztria esetében a változás (1,1 százalékról 1,5 százalék) minimális.¹⁰⁵ Ettől függetlenül az „inkább adósságot, mint munkanélkülieket” politikája során az adósság (1970-ben 1,9 százalékos a hiány, 1980-ban 4,8 százalék)¹⁰⁶ és a munkanélküliség is nőtt. A nettó adóbevételek harmadát később az adósságszolgálat emésztette fel. A kancellár úgy gondolta, hogy a foglalkoztatási politika elsősorban politikai akarat és csupán másodsorban a gazdaság teherbírásának a kérdése. Kreisky nem csupán a statisztikákból ismerte a munkanélküliséget, hanem annak következményeit is érezte a múlt század harmincas éveinek Ausztriájában. Kormányzása idején készültek az első, szociológiai alaposágú felmérések az ausztriai szegénységről. Szerinte a munkanélküliség „először is egyéni sorsok összessége”, és egyben a „mindenféle ra-

¹⁰² Andreas PITTler: i. m. 109.

¹⁰³ Karl BACHINGER: „Ein paar Milliarden mehr Schulden sind weniger schlimm als ein paar hunderttausend Arbeitslose”. *Ökonomie und Beschäftigung*. In: Bruno Kreisky. *Seine Zeit und mehr*. I. m. 77.

¹⁰⁴ Uo. 76.

¹⁰⁵ *Ganz der Alte?* Falter, 2005. december 14., <http://www.falter.at/web/print/detail.php?id=196>, az utolsó letöltés ideje: 2011. április 26.

¹⁰⁶ Manfred PRISCHING: i. m. 68.

dikális kísérlet táptalaja”.¹⁰⁷ A nagypolitikából való távozása után egy olyan nemzetközi bizottság vezetését kívánta elvállalni, amely a munkanélküliség problémáival foglalkozott volna.¹⁰⁸

„Ennek a köztársaságnak a szövetségi kancellárja nem távozik a hátsó ajtón keresztül.” Ez a mondat akkor hangzott el Kreisky szájából, amikor egy karintiai SPÖ-rendezvény után a helyiek záptojásokkal és paradicsommal felszerelkezve fejezték ki nemtetszésüket a kétnyelvű helység-névtáblák ügye kapcsán. A karintiai kisebbségi problematika a tizenkilencedik században gyökerezett, és az első világháború utáni éveket is megmérgezte. 1972 júliusától éleződött ki igazán, amikor egy elfogadott törvény alapján a *Hans Sima* tartományfőnök által kihelyezett kétnyelvű táblákat helyi szélsőségesek – a tehetetlen rendőrség asszisztálása mellett – eltávolították. A kezdetben határozottan fellépő Kreisky a tiltakozás hatására visszavonulót fűjt, az SPÖ nyomására lemondott Sima is, de az 1976-ban elfogadott népcsoport-törvény 25 százalékos nemzetiségi arány esetén kötelezően előírta a kétnyelvű helységnevtáblák kihelyezését. A szlovének népszámlálási bojkottja, a robbantásos merényletek, az elhúzódó kerekasztal-tárgyalások és a politikai pártpaletta változásai (a Haider vezette FPÖ belső harcai) sem tudták hosszabb távon megakadályozni a feszültség csökkentését. 1995-ben, a karintiai népszavazás hetvenötödik évfordulóján rendezett tartományi ünnepségen az a szlovén kisebbségi vezető (*Valentin Inzko*) mondott anyanyelvén beszédet, aki a 2005-ben megkötött kompromisszum és a napjainkban ismét körvonalazódó történelmi megállapodás tető alá hozásában is fontos szerepet vállalt.¹⁰⁹

Karintia tartományfőnöke és az osztrák kormányt képviselő államtitkár 2011. április végén a szlovén kisebbség képviselőivel közösen jelentették be, hogy sikerült megoldást találniuk az ötvenhat éve húzódó problémára. Az aláírt memorandum és az elfogadott intézkedési terv összesen százhatvannégy kétnyelvű helységnevtábla kihelyezéséről, a két-

¹⁰⁷ Oliver RATHKOLB: i. m. 321. – Inkább a luxusjavakat adóztatta meg 1977-ben, mintsem bármilyen formában is hozzájáruljon a köztársaság története legalacsonyabb munkanélküliségi rátájának emelkedéséhez. 1981-ig sikerrel járt.

¹⁰⁸ Erről a Marjai Józsefnek, a minisztertanács elnökhelyettesének 1986 tavaszán írott levelére adott válasz tanúskodik. Marjai levele Bruno Kreisky v. szövetségi kancellár úrnak. MOL M-KS 288. f. 32/1986/34. ó. e. Ausztria 1986/B.

¹⁰⁹ Lásd Stefan KARNER: Minderheitenproblematik in Kärnten. In: Stefan KARNER–Lorenz MIKOLETZKY (szerk.): Österreich. 90 Jahre Republik. Beitragsband der Ausstellung im Parlament. StudienVerlag, Innsbruck, Wien, Bozen, 2008. 139–151.

nyelvű óvodák, a szlovén zeneiskola és egyéb szlovén kulturális intézmények, illetve a szlovénnyelv-tanulás támogatásáról rendelkezik. A parlament döntését megelőzi egy helyi – az FPÖ és az FPK (a Szabadságpárt karintiai kistestvére) követelésére tervbe vett, az SPÖ, az ÖVP és a Zöldek által is ellenzett – népszavazás; úgy tűnik, rövid időn belül pont kerülhet az ügy végére.¹¹⁰

„Szeretni az üdvhadsereg és nem egy politikus dolga, de senkit sem gyűlölök.”¹¹¹ Kreisky politikájának ezen alapelve figyelemre méltó a Habsburg-kérdés kezelésében. Elutasította a Habsburg-múlt ab ovo elvetését, a liberalizmus szellemét toleráló Ferenc József uralkodói korszakának sötét egységben történő láttatását. Az 1919-ben száműzött család fejével, *Habsburg Ottó*val is csupán politikai nézeteltérései voltak, például amikor az egykori trónörökös Washingtonban a Renner-kormány elismerése ellen lobbizott. Ugyanakkor amint 1961-ben Ottó – nem sokkal első fia, Károly születése után – aláírta a tulajdonképpen nevetségesnek tűnő nyilatkozatot, amelyben lemondott a trónigényéről, és ezzel politikai tényezőként nem játszott többé szerepet, „nem volt értelme a továbbiakban gonosznak lenni vele szemben”.¹¹² A Habsburg-válság kirobbanásakor Kreisky azt javasolta Schärf szövetségi elnöknek, hogy a megbékélés jegyében nevezzék ki Ottót Ausztria vatikáni nagykövetének.¹¹³ 1972-ben sor került a köztársasági és a császári Ausztria reprezentánsainak történelmi kézfogására. Ugyanakkor a hivatalos Ausztria máig ambivalens viszonyát jelzi a Habsburgokhoz, hogy *Erhard Busek*, egykori néppárti alkancellár egy vitában a jelenlévő Károlyt, hogy elkerülje a „Császári Fenség” vagy a „Habsburg Lothringen úr” megszólítást, annak katonai rangján, „zászlós úrként” emlegette.¹¹⁴ Ausztria, a „Habsburg-múzeum”, máig küzd a Habsburg-múlt árnyaival. A pártok között mégis megszületett a megállapodás, hogy a 2016-ban esedékes szövetségielnök-választáson a Habsburg-családhoz tartozók visszakapják passzív választójogukat is. Az ehhez szükséges törvénymódosítás 2011. április végén került az osztrák nemzetgyűlés asztalára, és június 16-án el is fogadta azt a Tisztelt Ház.

¹¹⁰ <http://derstandard.at/1303291430530/Ortstafel-Frage-geloest-Historischer-Pakt-Im-Land-Kaernten-werden-164-zweispachige-Ortstafeln-stehen>, az utolsó letöltés ideje: 2011. május 2.

¹¹¹ Viktor REIMANN: i. m. 274.

¹¹² Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen*. I. m. 69.

¹¹³ Bruno KREISKY: *Die Zeit in der wir leben*. I. m. 45.

¹¹⁴ <http://www.wieninternational.at/de/content/100-jahre-bruno-kreisky-%E2%80%93-erhard-busek-serie-teil-vii-de>, az utolsó letöltés ideje: 2011. május 2.

Sikerek és kudarcok

Kreisky mindjárt kormányfői indulása pillanatában megbukhatott volna. Ha a néppártiak rögtön a kormány megalakulása után bizalmatlansági indítványt nyújtanak be, a szabadságpártiak – akik a választási kampányban azt ígérték, megakadályozzák, hogy vörös, azaz szociáldemokrata kancellárja legyen az országnak – színvallásra kényszerülnek.¹¹⁵ Az ÖVP ehelyett megelégedett egy árnyékkormány felállításával, de csalódnia kellett: a „tiszavirág-életűnek”¹¹⁶ tartott Kreisky már ekkor megkezdte majd másfél évtizedes diadalútját.

A kisebbségi kormány¹¹⁷ az FPÖ támogatása fejében tető alá hozott választójogi reform után sem tétlenkedett. A családjogi reform első lépéseként a házasságon kívül született gyermekek helyzetének rendezése, az úgynevezett „kis büntetőjogi reform”¹¹⁸ keretében a homoszexualitás büntethetőségének megszüntetése, a kisebb közlekedési kihágások esetében a szabadságvesztés helyett a pénzbírság bevezetése egy új Auszriát körvonalazott. Erre azért is szükség volt, mert a büntetőjogi szabályozás bizonyos elemei 1804 (!) óta nem változtak.¹¹⁹

Az Európai Gazdasági Közösséggel az ÖVP által megkezdett tárgyalások folytatása, az önálló tudományügyi minisztérium¹²⁰ felállítása, az adóreform és az oktatásügy szociális problémáinak előtérbe állítása, a térítésmentes iskolai utaztatás bevezetése, továbbá a honvédelmi szolgálat időtartamának kilencről hat hónapra történő leszállítása¹²¹ csupán az első etapot jelentették a hetvenes évek végére kifulladt reformpolitikai törekvések sorában.

Az 1970-es választási kampány csak rövid időre szakította meg a reformlendületet. A „nagy büntetőjogi reform” keretében az 1988-ig fennmaradt házassági segély, a rendszerváltás Gorenje-lázában Magyarországon is bevett fogalomná vált *Mehrwertsteuer*, az áfa bevezetése, az

¹¹⁵ Viktor REIMANN: i. m. 28.

¹¹⁶ Hermann Withalm, ÖVP-pártelnök véleményét idézi Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen*. 75.

¹¹⁷ Már a választás éjszakáján magához kérte az FPÖ vezetőjét. (Peter PELINKA: i. m.)

¹¹⁸ Walter POLLAK: i. m. 291.

¹¹⁹ Bruno Kreisky. *Seine Zeit und mehr*. I. m. 185.

¹²⁰ Egy 1980-as kormányhatározat értelmében az *Archiv der Republik* anyagai új, modern épületbe költözhetek. Az 1964-ben létrehozott Diplomáciai Akadémián azóta is folyik a profi diplomaták képzése. Külön intézetekben kutatják az elmaradott országok fejlődési kérdéseit, az első köztársaság és a szociáldemokrácia történetét.

¹²¹ Ezzel kapcsolatban kifejtette egyszer, hogy a pornográfiát jobban el tudja fogadni, mint a fegyvereket, mert az előbbinek tágabb értelemben az élet létrehozásához van valami köze, utóbbinak azonban csak a megsemmisítéséhez. (Peter PELINKA: i. m. 131.)

egyetemi tandíj eltörlése (2004-ben), a terhességmegszakítás új, liberális törvényi szabályozása régi tabukat döntött meg. Az utóbbival szoros összefüggésben a gyermekvállalás állami támogatása és a családtámogatási rendszer újragondolása (a szülési szabadság időtartamának növelése, a gyes összegének rögzítése, a születési segély jelentős emelése), az egyetemi¹²² és a rádióreform koncepciója is hosszú évek óta húzóódó problémákat orvosolt. A kancellár az abortusz kérdésében elfoglalt álláspontjáról levélben tájékoztatta *Franz König* kardinálist, az osztrák katolikus egyház fejét. A hírhedt 114. § eltörlésével kapcsolatban leszögezte: „A terhességmegszakításban mi sem a születésszabályozás társadalmilag kívánatos, vagy orvosilag ajánlatos módszerét látjuk. De a bírósági büntetések kiszabását sem tartjuk jó eszköznek az emberi konfliktushelyzetek megoldásánál.”¹²³ Kreisky kezdetben szigorúbb, orvosi vagy szociális indokokhoz kötött szabályozást akart elérni, tartva a társadalmi ellenállástól és a katolikusok heves reakciójától, végül mégis a liberális megoldást választotta, sőt, képviselői minőségében először és utoljára szólalt fel a nemzetgyűlésben, hogy meggyőzze a néppártiakat.

Nem sokkal később szenvedte el Kreisky első politikai vereségét a már említett karintiai helységnévtáblaügyben, de nem volt megállás. A reformok sorában a heti munkaidő negyvenkettő, majd negyven órára csökkentése,¹²⁴ az ingyentankönyvek¹²⁵ és a polgári szolgálat bevezetése, a munka és az iskola világát demokratizáló törvények (például a gimnáziumi felvételi vizsga eltörlése, a koedukált iskolai oktatás törvényi rögzítése) következtek. 1973 nyarán kezdődött meg az *UNO-City* (a bécsi köznyelvben *Bruno-City*,¹²⁶ Kreisky Versailles-a), és ezáltal Bécsnek – Genf és New York után – a harmadik ENSZ-székhellyé történő kiépítése.

1973. szeptember 28-án Marchegg határszéli vasútállomásán túsul ejtettek a Szovjetunióból Izraelbe kivándorolni szándékozó zsidó polgárokat. Kreisky – a müncheni olimpiai játékok véres eseményeihez hasonló

¹²² A végül 1975-ben elfogadott egyetemi szervezeti törvény a második köztársaság egyik leghosszabb ideig megvitatott és kidolgozott jogszabálya, pedig kezdetben a rektori konferencia is fellépett ellene. (Oliver RATHKOLB: i. m. 329.)

¹²³ Elisabeth HORVATH: *Ära oder Episode. Das Phänomen Bruno Kreisky*. Wien, 1989. 41.

¹²⁴ Az SPÖ 1969-ben, még ellenzéki erőként kilencszázezer aláírást gyűjtött össze a negyvenórás munkahét támogatására. (Peter PELINKA: i. m. 130.)

¹²⁵ A Fred Sinowatz oktatási miniszter (1971–1983), későbbi szövetségi kancellár (1983–1986) által az 1972/73-as tanévtől bevezetett ingyenes tankönyvellátás már a múlté. 1996 óta tízszeresére nőtt a költségek, a szülői hozzájárulást kell fizetni. (*Bruno Kreisky. Seine Zeit und mehr*. I. m. 174.)

¹²⁶ Bruno KREISKY: *Die Zeit in der wir leben*. I. m. 74. – Az 1979-ben átadott UNO-City Ausztria jelképes, egységes (illetve eurós) éves bérleti díjért bocsátja a világszervezet rendelkezésére.

végkifejletet elkerülendő – ígéretet tett a terroristáknak a schönaui tranzitábor bezárására, de töretlenül folytatta Ausztria humanitárius gyakorlatát, és a közel-keleti problematika megoldásának elszánt hívévé vált. Nemzetközi tekintélyét csak időlegesen tépázta meg, hogy kormányának védelmi minisztere, *Karl Lütgendorf* belekeveredett egy szíriai fegyverszállítási botrányba.

Az 1978. május 20-i kongresszuson megvitattott új, a korszellemnek megfelelő pártprogram elfogadása után azonban az alsó-ausztriai Zwentendorf atomerőműve és az atomenergia békés felhasználása kapcsán kibontakozott vita¹²⁷ és az előre menekülésként kiírt 1978. november 5-i népszavazáson elszenvedett érzékeny vereség hatására Kreisky felajánlotta lemondását. A pártelnökség teljes és feltétlen bizalmáról biztosította őt, a kancellárt démonizáló néppárti kampány pedig kontraproduktívvá vált. A több mint hétszázezer szociáldemokrata párttag újabb, a Kreisky-korszak legnagyobb választási győzelmét ünnepelhette 1979 májusában. Egy felmérésben a választók 60 százaléka egyetlen szóval magyarázta a szocialisták győzelmét: „*Kreisky*”.¹²⁸ Korabeli anekdota szerint a néppárt 2000. évi választási jelszava is megszületett ekkor: „Harminc év elég volt Kreiskyból!”¹²⁹ (Az ÖVP-t az ezredfordulón tartott választáson az a *Wolfgang Schüssel* vezette sikerre, aki a „*fekete Kreisky*” szerepében tetszelegve egy új reformkorszak eljövetelét ígérte.)

A kormányprogramot ismertető beszédet hetvenszer szakította meg taps,¹³⁰ majd 1980-ban egy párizsi nemzetközi zsűri Kreiskyt az év politikusává választotta. Az egyre súlyosabb egészségügyi problémákkal küzdő, hetente háromszor dialízisre járó és egyik szemére vak, hetvenévesen is elszánt kancellárt azonban egyre több politikai gond gyötörte. Kezdek valóra válni az 1938 nyarán, Lille-ben elmondott szavai: „A kapitalizmusban nem létezik tartósan a boldogok szigete.”¹³¹ A szociális partnerség konszenzusos politikáján és a fejlett szociális hálón alapuló jóléti mítosz kezdett összeomlani.

¹²⁷ Az 1972-ben létrehozott Egészségügyi és Környezetvédelmi Minisztériumot csak 1987-ben választották ketté. Ugyanakkor Kreisky kormányzása idején jött létre egy szövetségi környezetvédelmi hivatal, szabályozták a járművek károsanyag-kibocsátását, 1981-ben megnyitották az első nemzeti parkot is. Csemobil hatására Kreisky is elszántan lépett fel az atomenergia hasznosítása ellen. A környéken azóta több erőmű és szeméttégető, bioetanol- és biogáz-feldolgozó is épült. A zöldek mozgalmát nem sikerült integrálni, jelenleg húsz parlamenti mandátumuk van.

¹²⁸ Wolfgang C. MÜLLER: i. m. 356.

¹²⁹ Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen*. I. m. 68.

¹³⁰ Heinz FISCHER: *Die Kreisky-Jahre 1967–1983*. Wien, 1993. 245.

¹³¹ Viktor REIMANN: i. m. 107.

Ausztria legnagyobb építési botránya, amely az AKH beruházásánál 1980-ban kirobbant, igencsak rontotta a párt erkölcsi önképét. Ezt követően a Hannes Androschra zúdított ellenzéki és sajtóössztűz (adó-tanácsadói irodáját hivatali ideje alatt sem szüneteltette) lemondásra készítette a pénzügyminisztert, s veszélybe került a „trónutódlás”. Kreisky az utolsó választási kampányát és a listavezetői-kancellárjelölti szerepet – a szociáldemokraták párton belüli pozícióharcai és intrikái közepette – azzal az indoklással vállalta el, hogy „relatív nagy tapasztalattal rendelkező politikusként nem kotródhat el csak úgy egyszerűen”.¹³² Az Androsch utóda, Herbert Salcher által kidolgozott és 1983 januárjában tesztelt *Mallorca-csomag* elképzelései (az áfa felemelése, a gépjárműadó és a kamatadó bevezetésének szándéka) inkább a bukást segítették elő, és nem javítottak a kormány hitelességi deficitjén. *Norbert Leser* politológus szerint a Kreisky távozását eredményező „harmadik nagy A”, Androsch és az AKH mellett az AKW, azaz a zwentendorfi atomerőmű (*Atomkraftwerk*) körüli vita volt.¹³³ 1983. április 24-én véget ért a Kreisky-korszak.

A beteg, megfáradt politikus hét évvel élte túl győzedelmes politikai halálát (két mandátum hiányzott az abszolút többséghez). Pártja tiszteletbeli elnökeként továbbra is egy igazságosabb és békésebb, a politikai és gazdasági válságokat is orvosolni tudó világért dolgozott. 1985-ben a népek megbékéléséért tett fáradozásait Nehru-díjjal ismerték el.¹³⁴ 1989-ben a Martin Luther King Alapítvány békedíját is elnyerte. A kelet-európai reformfolyamatokat csendben követte figyelemmel, visszaemlékezéseiben dolgozott.

1987-ben – miután a szociáldemokraták ismét nagykoalícióra léptek a Néppárttal – Kreisky minden pártfunkciójáról lemondott. A hálátlan szociáldemokrata „főhercegek” ballépései mellett a súlyos sorscsapásokat (*Olof Palme*, illetve felesége, Vera halála) nehezen tudta feldolgozni. 1990. július 29-én halt meg Bécsben.

Kreisky und Kádár

Kreisky nagy léptékű, a Közel-Keletre fókuszáló külpolitikája a korabeli kritikák ellenére nem tévesztette szem elől a vasfüggöny túloldalán lévő országokat sem. Helsinki szellemét megelőzve alakított ki aktív, az ideo-

¹³² A *Süddeutsche Zeitung*nak adott interjút idézi Andreas PITTLER: i. m. 126.

¹³³ Peter PELINKA: i. m. 140–141.

¹³⁴ Oliver RATHKOLB: i. m. 54.

lógiai konfrontációt is vállaló, de a nézetkülönbségeket és a külpolitikai adottságokat tudomásul vevő szomszédsági politikát. 1960-ban első osztrák külügyminiszterként látogatott a kommunista Lengyelországba, 1964/65-ben első nyugati külügyi vezetőként Magyarországra és Bulgáriába, miközben Ausztria az első nyugati államként ismerte el az NDK szuverenitását 1978-ban.

Magyarországgal kiemelten foglalkozott, normalizálta az 1956 utáni mélyponton lévő kapcsolatokat. Már 1959 októberében személyesen kereste fel a bécsi magyar követséget (akkor még csak egy kávé erejéig), majd az 1962-től rendszeressé vált kétoldalú tárgyalások során (csaknem száz évvel az első után, *Gecsényi Lajos* professzor szavaival) a „második osztrák–magyar kiegyezés” tető alá hozásában is kulcsszerepet játszott. Ezt elősegítette, hogy lekerült az ENSZ Közgyűlésének napi-rendjéről a „magyarkérdés” és megszületett a magyar–vatikáni megállapodás is. Kádár János 1962 novemberében, az MSZMP VIII. kongresszusán elmondott beszédében kifejtette: „Arra törekszünk, hogy Ausztriával kapcsolatunk ne csupán normális, hanem jószomszédi is legyen.”¹³⁵ A Politikai Bizottság ülésén pedig azt javasolta, hogy a kezdeményezések során „ne kertek alatti szeretkezésekre hívjuk az osztrákokat”.¹³⁶

Mind osztrák, mind magyar részről elhárultak az akadályok a jószomszédi kapcsolatok kialakításának útjából. Vita főleg a fejlesztések sorrendjéről volt, a különböző területeken. Magyarország mindenekelőtt a gazdasági kapcsolatok erősítésében volt érdekelt, a nyugati országok, köztük Ausztria – ahogy erről *Fock Jenő* beszélt a Politikai Bizottság ülésén – „elsősorban filozofálni akart velünk”,¹³⁷ azaz a kulturális együttműködés jobb megszervezése mellett tört lándzsát.

Kreisky 1963 szeptemberében két alkalommal is magához kérte *Bíró Gerd* bécsi követségi tanácsost, akinek kifejtette: mindent elkövet a kapcsolatok javításáért a többségében néppárti közvélemény nyomása és a nem egységes, Ausztriát kis országnak tartó magyarországi hangok ellenére is. Bár az általa javasolt forgatókönyv végül más formában valósult meg (*Péter János* külügyminiszter utazott volna elsőként Bécsbe,¹³⁸

¹³⁵ A KÜM VI. Területi Osztály 6. sz. tájékoztatója a magyar–osztrák politikai kapcsolatok alakulásáról. MOL XIX-J-1-j Ausztria. 1965–1969. 1965. 24. doboz. IV-135. 005015/64. Magyar–osztrák külügyminiszteri találkozó tájékoztató anyagai.

¹³⁶ MSZMP jegyzőkönyvek/Politikai Bizottság 1962. február 20. MOL M-KS 288. f. 5/258. ó. e.

¹³⁷ MSZMP jegyzőkönyvek/Politikai Bizottság 1967. május 2. MOL M-KS 288. f. 5/423. ó. e.

¹³⁸ Ennek elsősorban, a néppárti-szocialista koalíció rivalizálása miatt, presztízsokai voltak. Bár a tárgyalásokon az is felmerült, hogy Budapesten csak igen szűkösen lehet elhelyezni a két delegációt. Kreisky erre megjegyezte: „Bécsben magyar mágánások palotáiban lennének a tárgyalások.” Az albizottságok mun-

és a Mindszenty-ügy mielőbbi rendezését is elő kívánta segíteni), Sebes István követ jelentése szerint tett néhány érdekes megjegyzést. Egyrészt reálisnak tartotta azt a veszélyt, hogy a „hazug és fanatikus” Klaus előre borítékolható bukása után a Néppárt jobbszárnya Habsburg Ottót húzza elő a varázskalapból. Másrészt már ekkor, a választójogi reformért cserébe, az FPÖ-vel kötendő kiskoalíció esélyeit mérlegelte, sőt a szabadságpártiakkal erről folytatott tárgyalások tényét is elismerte.¹³⁹

A *Collegium Hungaricum* új épületének ünnepélyes megnyitóján az osztrák külügyminisztérium nem képviseltette magát, Kreisky „kimért hangú lemondó választ” küldött a meghívásra.¹⁴⁰ A háttérben nem csupán a két ország közötti vitás kérdések (például a vagyoni jogi szerződés), illetve Kreisky és *Heinrich Drimmel*, katolikus-konzervatív oktatásügyi miniszter személyi ellentétei húzódtak meg, hanem a két minisztérium közötti, az osztrák külföldi kulturális politika felügyeletével kapcsolatos hatásköri vita is. Kreisky is „akart egyet ütni”¹⁴¹ az oktatásügyi minisztériumon, Drimmel is „borsot akart törni Kreisky orra alá”,¹⁴² bár a két ország kapcsolatainak erősítésében tulajdonképpen egyetértettek.

Kreisky első budapesti útja előtt néhány hónappal érdekes incidens borzolta a kedélyeket az MSZMP KB Külügyi Osztályán. A *Puja Frigyes* aláírásával készült feljegyzés tanúsága szerint a „disszidens” *Lendvai Pál*, a kancellár bizalmasa és későbbi életrajzírója felajánlotta *Gömöri Endre* újságírónak, hogy bemutatja őt Kreiskynek. Gömöri begyűjtötte a szükséges hazai engedélyeket, és ausztriai útjáról két cikket jelentett meg a *Magyarországban*. A részben a kancellárral folytatott megbeszéléseiről szóló harmadik cikk már nem jelenhetett meg, mert olyan kérdésekről volt benne szó (határzár, a Mindszenty-ügy, vagyoni jogi ügyek), amelyekről Péter és Puja egybehangzó véleménye szerint „nyilvánosan nem lehet írni”. Kádárnak a jelentés szélére írt megjegyzése szerint Kreiski (sic!) ezt sérelmezte. Mindazonáltal a miniszterelnök

kája és más jelentések a tárgyalásokkal kapcsolatban, 1964. október 30-i bizalmas feljegyzés. MOL XIX-J-1-j Ausztria. 1965–1969. 1965. 24. doboz. IV-135. 005015/64. Magyar-osztrák külügyminiszteri találkozó tájékoztató anyagai.

¹³⁹ Sebes István követ jelentése Péter János külügyminiszternek. Bécs, 1963. szeptember 24. MOL XIX-J-1-j Ausztria. 1963. 19. doboz. 006633/1963. 1001/1973. sz. t. jelentés.

¹⁴⁰ Sebes István követ jelentése. Bécs, 1963. november 29. MOL XIX-J-1-j Ausztria. 1945–1964. 37. doboz. 00475/48. 1178/1963. sz. t. jelentés.

¹⁴¹ Uo.

¹⁴² Sebes István követ jelentése. Bécs, 1963. november 30. MOL XIX-J-1-j Ausztria 1945–1964. 37. doboz. 00475/46. 1216/1963. sz. t. jelentés.

szerint az eljárás arra is példát szolgáltatott, „hogyan nem szabad ilyen ügyeket intézni”.¹⁴³

Kreisky, az osztrák keleti politika egyik atyja, külügyminiszterként 1964 októberében, kancellárként pedig 1973 tavaszán, 1978 szeptemberében, majd 1981 novemberében járt Magyarországon. Az ellentétek és a viták ellenére is a lehető legjobb viszonyra törekedett Magyarországgal. Az 1964 októberében, Budapesten folytatott tárgyalásokon¹⁴⁴ aláírták a vagyoni jogi és határügyi egyezményeket, szakértői szinten egyeztettek a további elképzelésekről, a külképviselőket pedig nagykövetségi rangra emelték.¹⁴⁵ Kádár és Kreisky nyílt eszmecsere-t folytatott a szovjet belpolitikai fejleményekről, a szovjet csapatok magyarországi jelenlétéről, a magyar határzár kérdéséről és a magyar–vatikáni viszonyról, sőt az amerikai elnökválasztás esélyeiről is beszéltek.

A tárgyalásokról készült osztrák feljegyzés szerint Kádár egy anekdotával nyitott egy férfiről, akit állampolgárságáról kérdeztek a menynországi kapujában. Az illető az Osztrák–Magyar Monarchiában született, Magyarországon járt iskolába, Csehszlovákiában dolgozott és a Szovjetunióban halt meg – miközben egész életében ki sem mozdult Munkácsról. Kreisky a két nép karakterének, kultúrájának és építészetének hasonlóságait említve a restaurátor aprólékos munkájához hasonlította a közeledési folyamatot, amelynek az a célja, hogy „ismét teljes szépségében” ragyoghasson a mű. A kölcsönös előnyöket ígérő gazdasági és kulturális együttműködést nézete szerint annak figyelembevételével kell fejleszteni, hogy a két országban eltérőek a politikai rendszerek. Ugyanakkor Kádár – Magyarország politikai és katonai elkötelezettségének hangsúlyozása mellett – reményét fejezte ki, hogy „az adott időszaknak megfelelő” szövetségi rendszerek egy napon szükségtelessé válhatnak.¹⁴⁶

A két vezető között kialakult szimpátia¹⁴⁷ a bipoláris világ határvidékén, a két világrendszer ütközőzónájában élő szomszédos államok kü-

¹⁴³ Feljegyzés a Kreisky-től kért interjú ügyében. Budapest, 1964. június 1. MOL M-KS 288. f. 47/735. ő. e. 41–42.

¹⁴⁴ Erről részletesen (főleg osztrák levéltári források alapján) lásd Soós Katalin: Dr. Bruno Kreisky osztrák szövetségi külügyminiszter budapesti látogatása és tárgyalásai. (1964. október 29.–november 1.) *Múltunk*, 2001/4. 187–212.

¹⁴⁵ GECSÉNYI Lajos: Világrendszerek határán: Ausztria és Magyarország, 1945–1965. *História*, 2011/1–2. 8.

¹⁴⁶ Offizieller Besuch des Herrn Bundesministers in Ungarn; Unterredung mit Ministerpräsident Kadar. Österreichischer Staatsarchiv, Archiv der Republik, Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten, Pol. II. Ungarn 2, 1964. 80.055-6(Pol)64.

¹⁴⁷ Állítólag Kreisky egyszer meg is jegyezte Kádárnak: „Milyen kár, hogy maga kommunista.” A forrás megjelölése nélkül idézi MOLDOVA György: *Kádár János*. Urbis Könyvkiadó, Budapest, 2006. 2. k. 51.

lönleges kapcsolatát is elősegítette. Ezen nem változtatott a *Hruscsov* elleni puccs sem. Kádár megerősítette: nincs szándékában visszaforgatni az idő kerekét, és nem kíván „ágyúkkal kormányozni”. A szovjeteknek Magyarország „semmit nem hoz a konyhára”, ezért jó tanácsokat sem adnak, mert akkor azt mondanák a magyarok, hogy maguk jobban is megoldották volna, a rossz tanácsokért meg úgyis őket tennék felelőssé. A külkapcsolatok alakítása – a Szovjetunió álláspontjának figyelembevételével – Kádár felelőssége. Ez néha tetszik a Szovjetuniónak, néha nem.¹⁴⁸

A tárgyalásokra visszatekintve Kreisky sajnálta, hogy Budapesten „csak miniszterekkel és pincérekkel” találkozott.¹⁴⁹ Péter János külügyminiszter bécsi vizontlátogatása 1965 áprilisában végleg lezárta a korábbi, konfliktusokkal terhelt időszakot.¹⁵⁰

Kádár úgy tekintett Ausztria és Magyarország kapcsolataira, mint érdekháasságra, „amelyre a felek józan megfontolásokkal lépnek, összehasonlításoknak, s később esetleg összelebegednek”.¹⁵¹ Az 1968-as csehszlovákiai események után az osztrákok egy ideig nem akartak „látványos kézfogásokra sort keríteni”.¹⁵² Hosszabb távon azonban magukévá tették Kreisky, „a kommunisták ellenfele és meggyőződéses szociáldemokrata” politikus magyar újságírók előtt kifejtett álláspontját: „Kelet-Európában nem lehet olyan változásokat várni, amelyek az országok jelenlegi társadalmi rendszerének megváltoztatására vezetnének.” Az Európa szívében fekvő semleges Ausztria egyetlen helyes politikájának az „őszinte jó viszony” kialakítását tartotta, hangsúlyozva, hogy ez nem a „reakciós, konzervatív” Duna-völgyi misszió újraélesztését jelenti, és nem a Kelet és Nyugat közötti hídszerepből fakadó álláspont.¹⁵³ Ez a gazdasági-kulturális közeledés nem jelenti az ideológiai fenntartások háttérbe szorítását.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Uo.

¹⁴⁹ Jelentés a Barcs Sándor vezette magyar újságíró küldöttség 1964. november 16–december 4-i ausztriai útjáról. MOL XIX-J-1-j 1965–1969. 1965. 23. doboz. 00652/1965. 1965. január 6-i jelentés.

¹⁵⁰ A kapcsolatok 1956 utáni normalizálásához részletesebben lásd GECSÉNYI Lajos: *Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956–1964*. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2000.

¹⁵¹ Nagy Lajos tolmács feljegyzése Simon Koller osztrák nagykövet búcsúlátogatásáról Kádár elvtársnál. MOL XIX-J-1-j Ausztria 1967. 20. d. 00947/12. Budapest, 1967. május 31.

¹⁵² Haynal Kornél nagykövetségi tanácsos értesülése. MOL XIX-J-1-j Ausztria 1966. 15. d. 003276/3. 5/17/sz. t./1968. Bécs, 1968. október 18.

¹⁵³ Simó Jenő nagykövet jelentése. Bécs, 1969. május 22. MOL XIX-J-1-j Ausztria 1969. 18. d. 00651/1. 3/1/1969. sz. t. jelentés.

¹⁵⁴ Hans-Georg Heinrich osztrák politológus joggal beszélt a kör négyszögesítéséről, a távolságtartás és a közeledés egyesítéséről. Idézi: GECSÉNYI Lajos: *A magyar–osztrák kapcsolatok (1956–1964)*. In: *Magyar-*

Kádárral és a magyar pártvezető 1956-os szerepével kapcsolatban Kreisky azt hangsúlyozta, hogy ideje elfogadni a magyar pártvezető valódi szerepét: „mentette, amit menteni lehetett”.¹⁵⁵ Emlékiratai második kötetében a Kádár-jelenség kapcsán azt hangsúlyozta, hogy a Rákosi börtöneit megjárt Kádár megváltozott formájú kommunizmusra törekedett.¹⁵⁶ 1956-ban a forradalomhoz csak fél szívvel csatlakozott, mert a polgári Magyarország visszaállítása, avagy a kommunista Magyarország melletti hűség közötti választás nem volt számára kérdéses. Ezért a szovjet vezetők bizonyos fokú autonómiával jutalmazták. „Magyarország sokat köszönhet Kádárnak” – vélekedett az exkancellár.¹⁵⁷

Az 1964-es találkozón Kádár említette, hogy Magyarországon ismét K. u. K.-ról beszélnek, és a két nép közötti viszony sokkal jobb, amióta külön országban élve, Kreisky szerint is „súrlódásmentes” kapcsolatokat építhetünk.¹⁵⁸ Ez az új K. u. K. rövidítés sokféleképpen feloldható (egy konzervatív, katolikus, kapitalista ország, illetve egy, a keleti blokkhoz tartozó, de onnan kikacsintgató, kommunista állam kapcsolatáról volt szó), mégis legjobban a két államférfi, Kreisky és Kádár nevével jellemezhető a magyar és az osztrák külpolitika ezen vonulata. Erre gondolt az utca embere is – főleg Budapesten, de Bécsben is.

Kreisky 1973. márciusi budapesti látogatásán, amelyre Fock Jenő miniszterelnök hívta meg, nem találkozott Kádárral, mert kancellári minőségében nem kívánt pártházba, az MSZMP KB székházába látogatni. Amikor Kádár 1976 decemberében, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányának aláírása után egy évvel – első, a bilaterális diplomácia keretében bonyolított nyugati útján – Kreisky kancellár meghívására Bécsbe látogatott, a magyar–osztrák politikai kapcsolatok „utazósebességre váltottak”.¹⁵⁹ Kádár Bécsben tartotta első nyugati sajtóértekezletét is, ahol a jó légkörről azzal gondoskodott, hogy nem a megszokott „betonszöveget hajtogatta”.¹⁶⁰ Kreisky külügymi-

ország helye a 20. századi Európában. Tanulmányok. Szerk.: SIPOS Balázs és ZEIDLER Miklós közreműködésével PRITZ Pál. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2002. 154.

¹⁵⁵ Bruno KREISKY: *Die Zeit in der wir leben*. I. m. 115.

¹⁵⁶ Bruno KREISKY: *Strom*. I. m. 115.

¹⁵⁷ Uo. 232–235.

¹⁵⁸ Uo. 226.

¹⁵⁹ M. SZEKENI Géza: *Kádár Bécsben...* In: HÁDA Béla–LIGETI Dávid–MAJOROS István–MARUZZA Zoltán–MERÉNYI Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak*. Diószegi István 80 éves. ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék, Budapest, 2010. 461.

¹⁶⁰ Uo. 475.

niszteri és kancellári ténykedése alatt mintegy félszáz megállapodást és szerződést írtak alá a két ország képviselői.¹⁶¹

Miután Kreisky „állami kötelezettségeit másoknak adta át”, a magyar fél levélben biztosította arról, hogy továbbra is számít a „befolyásos és nagy tekintélyű” kancellár közreműködésére a „minket közvetlenül érintő, Ausztriát és Magyarországot összekötő kapcsolatok fejlesztésében”.¹⁶² Utoljára 1985 júniusában egy budapesti nukleáris témákkal foglalkozó konferencián találkozott egymással az új K. u. K. két névadója.

„Nem vagyok kiérlelt kötet, csak ember, ellentmondásos szövet”¹⁶³

Kreiskyt nevezték köztársasági vagy pótcsászárnak, a munkáspárt vörös szegfűjét viselő Habsburgnak, tartották Karl Marxot olvasó Ferenc József császárnak,¹⁶⁴ népszerűen házsártoskodni tudó nagyúrnak, az *ancien régime*-ből jött demokratának, különleges ausztromarxistának.¹⁶⁵ Hasonlították Próteuszhoz, Poszeidón tengeristen mindentudó és sokoldalú fiához is.¹⁶⁶ I. Bruno egy kicsit mindegyik volt.

A *homo politicus* és világpolgár Kreisky továbbvitt és megújított régi osztrák politikai axiómákat, a „*primum vivere, deinde philosophari*” mindkét tagját azonos jelentőségüként kezelte, de tudta, hogy szükség-helyzetben a gazdaság előbbre való a politikai kombinációknál. A kész tényeket tudomásul vette, de azok megváltoztatásán és a tanulságok levonásán munkálkodott. Számára egy (főleg kül)politikai elképzelés csak az adott pillanatban tűnt kizártnak. Ugyanakkor szakított a „későn és akkor is csak félig-meddig” slamos politikájával, és ezzel új utat mutatott Ausztria, Európa és a világ számára. Kreisky liberális (pontosabban

¹⁶¹ Zdenek MLYNAŘ: *Die Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn: Sonderfall oder Modell?* Braumüller, Wien, 1985. 162–167.

¹⁶² Lásd Marjai József idézett levelét MOL M-KS 288. f. 32/1986/34. ő. e. Ausztria 1986/B.

¹⁶³ Idézet Conrad F. Meyertől: „*Ich bin kein ausgeklügelt Buch, Ich bin ein Mensch in seinem Widerspruch.*” A szerző fordítása. Idézi Eva KREISKY: „*Man hält die Demokratie nur am Leben, indem man sie in Bewegung hält.*” Bruno Kreisky und die neuen politischen Bewegungen. In: Bruno Kreisky. *Seine Zeit und mehr.* I. m. 15.

¹⁶⁴ Hozzá annyiban is hasonlítható, hogy míg a császár *Schratt Katalin* személyében talált szellemi partnert és társalkodónót, addig Kreisky *Senta Wengraf* színésznővel, illetve *Mariette Torberggel*, *Friedrich Torberg* író elvált feleségével ápolt szoros, évtizedeken át tartó baráti kapcsolatot. (Peter PELINKA: i. m. 118.)

¹⁶⁵ Bruno KREISKY: *Politik braucht Visionen.* I. m. VII.

¹⁶⁶ Paul LENDVAI: i. m. 125.

szociálliberális) néppártja,¹⁶⁷ illetve annak „reformer, de nem forradalmár”¹⁶⁸ politikája megnyerte az értelmiséget, a művészeket,¹⁶⁹ a fiatalokat, a nőket,¹⁷⁰ a munkásságot. Kiegyezett az egyházzal is. Ideológiai cölibátus nélküli, aktív semlegességi kül-, illetve bonyolult kérdéseket is egyszerűen megvilágosító és orvosolni próbáló belpolitikája „többet akart, mint amennyi ereje neki magának és az országnak volt. Ebben ő »nagyosztrák« volt, olyasvalaki tehát, aki Ausztria nagyságát nem négyzetkilométerben méri” – mondta róla *Otto Schulmeister* konzervatív publicista.¹⁷¹ Saját bevallása szerint „gyári kubikosként”¹⁷² látta el a kormányzás feladatát.

Kreisky „osztrák utas, könnyek nélküli forradalmának”¹⁷³ köszönhetően Ausztria egyre öntudatosabb demokrata polgárok országa, a „boldogok szigete” lett. Ez még akkor is igaz, ha a „vizionárius technokratákból, szociálisan elkötelezett értelmiségiekből és gazdaságot értő kulturális forradalmárokból álló”¹⁷⁴ kormányai – amelyek nimbuszát tartósan a kisebb-nagyobb botrányok (fegyverszállítások a fejletlen térségek diktatúráinak, például a Noricum-botrány) és tevékenységük kétségtelen deficitjei (például az egészségügyi reform elakadása, a szociáldemokrata külügyi pozíciók megőrzésének sikertelensége) sem tudták megtépázni – ellentmondásos örökséget hagytak maguk után. A tizenhárom év alatt a szociális kiadások mellett jelentősen nőtt a bruttó nemzeti össztermék, a foglalkoztatottak száma, a lakosság betétállománya is, miközben a csecsemőhalandóság 1,2 százalékra csökkent.¹⁷⁵ A felsorolás alapján nem véletlen, hogy az amúgy Wiesenthalhoz közel álló *Peter Michael Lingens* újságíró szerint Kreiskyt szinte vallásos rajongás övezte: „Nemcsak az vált hitetlen eretnekké, aki tagadta Kreiskyt, hanem az is, aki kételkedett benne”.¹⁷⁶

¹⁶⁷ Oliver RATHKOLB: i. m. 313.

¹⁶⁸ Peter PELINKA: i. m. 146.

¹⁶⁹ Különösen a *Peter Handkével* folytatott beszélgetései, *Thomas Bernhard* iránti megkülönböztetett figyelmé és *Oskar Kokoschka* sajátos „visszaosztrákosítása” (Kreisky saját villájába jelentette be a művészt) érdemel figyelmet.

¹⁷⁰ 1979-től már négy nő dolgozott államtitkári rangban az osztrák kormányban. 1990-től külön nőügyi minisztérium is alakult a 2010 februárjában elhunyt *Johanna Dohnal*, az osztrák nőmozgalom emblemikus alakja vezetésével.

¹⁷¹ Paul LENDVAI: i. m. 136.

¹⁷² Bruno KREISKY: *Die Zeit in der wir leben*. I. m. 129.

¹⁷³ Karl BACHINGER: i. m. 83–84.

¹⁷⁴ Manfred PRISCHING: i. m. 53.

¹⁷⁵ Peter PELINKA: i. m. 145.

¹⁷⁶ Uo. 137.

Akik a hetvenes években töltötték gyermekkorukat, álmutból ébresztve is fejből sorolják Kreisky kormányának tagjait, ahogyan az 1978-as argentinai labdarúgó-világajnokságon a brazilok, a spanyolok és a svédek előtt csoportelső, a világ legjobb nyolc csapata közé jutó és a németeket is legyőző nemzeti válogatott játékosait is. *Friedl Koncilia*, *Bruno Pezzey*, *Walter Schachner*, *Herbert Prohaska*, *Hans Krankl*, *Helmuth Senekowitsch* szövetségi kapitány; illetve *Hannes Androsch*, *Hertha Firnberg*, *Christian Broda*, *Josef Staribacher*, *Fred Sinowatz* Bruno Kreisky szövetségi kancellár csapatában. A korszak mindennapjaira egy, a kultúrát, az egyházat és a politikát irányító triumvirátus nyomta rá a bélyegét: „*Karajan dirigierte, König celebrierte, und Kreisky regierte*” – szölt a mondás.¹⁷⁷ Azaz a Bécsi Filharmonikusok élén Herbert von Karajan állt, Ausztria katolikusainak Franz König kardinális hirdetett ígét, és fölöttük az ország valódi ura állt: Bruno Kreisky.

¹⁷⁷ http://diepresse.com/home/leben/mensch/543102/Standleitung-nach-Mallorca?_vl_backlink=/home/politik/innenpolitik/543157/index.do&direct=543157 (Florian Asamer és Rainer Nowak cikke Kreisky visszavonulása utáni szerepéről), az utolsó letöltés ideje: 2011. május 8.